

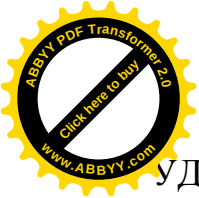

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка

**ПРОГРАМА ДЕРЖАВНОГО ЕКЗАМЕНУ
З ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН НА ЗДОБУТТЯ
ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОГО
РІВНЯ «БАКАЛАВР»**

Для студентів педагогічних університетів

Суми
Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка
2011

УДК 378.14(073)
ББК 74.580я73
П 78

Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка

Укладачі:

А. А. Сбруєва – доктор пед. наук, професор;
М. П. Кононенко – канд. пед. наук, доцент;
О. В. Листопад – канд. пед. наук, доцент;
Т. Б. Тарасова – канд. психол. наук, доцент;
Г. Є. Улунова – канд. психол. наук, доцент

Рецензенти:

О. В. Михайличенко – доктор педагогічних наук, професор;
О. О. Лазарєв – кандидат педагогічних наук, професор;
С. О. Ніколаєнко – кандидат психологічних наук, доцент

П78 Програма державного екзамену з психолого-педагогічних дисциплін на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Для студентів педагогічних університетів. / [уклад. А. А. Сбруєва, М. П. Кононенко, О. В. Листопад, Т. Б. Тарасова, Г. Є. Улунова]. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2011. – 92 с.

У програмі визначено коло знань, необхідних випускнику вищого педагогічного навчального закладу освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» для підготовки до державного екзамену з психолого-педагогічних дисциплін. Указані актуальні джерела для підготовки до екзамену. Видання призначене для студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 378.14(073)
ББК 74.580я73

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МОДУЛЬ I. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ.....	7
МОДУЛЬ II. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ	16
МОДУЛЬ III. ДИДАКТИКА.....	36
МОДУЛЬ IV. ШКОЛОЗНАВСТВО	46
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ПЕДАГОГІКИ	50
МОДУЛЬ V. ЗАГАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ	61
МОДУЛЬ VI. ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ	77
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ПСИХОЛОГІЇ	84

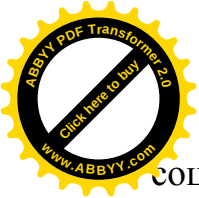
ВСТУП

Історичний поступ цивілізації XXI століття детермінують тенденції до глобалізації на рівні всіх сфер економічних взаємовідносин, суспільного буття, розробки і впровадження високих технологій, перегляду гуманітарної сфери, зокрема духовно-ціннісних орієнтирів. В умовах динамічних змін планетарного масштабу показником рівня науково-технічного розвитку і соціальної стабільності, економічного добробуту і державної безпеки країн стає людиноцентристський вимір, що гарантує відтворення інтелектуального потенціалу нації, повноцінний індивідуальний розвиток і багатоаспектну функціональність особистості через систему освіти.

Окреслення перспектив і нових завдань освіти України потребують коригування усталених норм, стандартів і процесів, що є характерними для освітнього середовища в напрямку їх модернізації. У Національній доктрині розвитку освіти (2002), Державній програмі «Вчитель» (2002), галузевих нормативно-правових актах головними агентами змін визначаються педагоги, професійно-педагогічна діяльність яких в умовах перегляду змісту освіти, трансформації традиційних підходів до організації навчально-виховного процесу на інноваційні, пошуків варіативних форм і методів роботи, появи альтернативних освітніх закладів набуває новаторського характеру.

Суспільна потреба в ініціативних, авторитетних, усебічно освічених фахівцях, здатних до подальшого розвитку і самонавчання, духовного і професійного вдосконалення, актуалізує соціальне замовлення на підготовку педагогів нової генерації, які спроможні не лише до оволодіння сучасними інформаційними і педагогічними технологіями, але й до особистого діалогу з учнями, свідомих у ставленні до обраної професії як творчої місії. Це зумовлює необхідність розвитку навичок проектування професійно-педагогічної діяльності, формування широкого кола ключових компетентностей учительського фаху, спрямовує на пошуки ефективних шляхів удосконалення професійно-педагогічної підготовки, на створення умов, що стимулюють фахове зростання вчителів, узгодження між професійним самовизначенням і професійним відбором до системи педагогічної освіти.

Наведені вище міркування спонукали авторів до створення програми Державного екзамену з «Психолого-педагогічних дисциплін», який має на меті визначення рівня сформованості системи професійних психолого-педагогічних знань з таких навчальних предметів, як: «Вступ до професії», «Загальна та

соціальна психологія», «Вікова та педагогічна психологія», «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Педагогічна творчість», «Методика виховної роботи в дитячому оздоровчому центрі», «Методика виховної роботи класного керівника», «Порівняльна педагогіка», «Методика соціально-виховної роботи».

Пропонована програма складається зі змістових модулів, що входять до основоположної складової професійно-педагогічної підготовки вчителя – навчальних курсів «Педагогіка» та «Психологія». Зміст тем, викладених у програмі в межах модулів, інтегрує знання з усіх предметів професійно-педагогічного циклу.

МОДУЛЬ І. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

Теми І модуля: 1.1. Педагогіка як наука про виховання. 1.2. Методологія і методи науково-педагогічного дослідження. 1.3. Загальні закономірності розвитку особистості. 1.4. Педагог: професія і особистість. 1.5. Педагогічний процес як система і цілісне явище. 1.6. Українська народна педагогіка. 1.7. Основи соціальної педагогіки. 1.8. Основи порівняльної педагогіки.

МОДУЛЬ ІІ. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

Теми ІІ модуля: 2.1. Таксономія цілей виховання. 2.2. Виховання в цілісному педагогічному процесі. 2.3. Основи громадянського виховання. 2.4. Моральне виховання. 2.5. Розумове виховання школярів. 2.6. Фізичний розвиток і виховання школярів. 2.7. Статеве виховання. 2.8. Естетичне виховання. 2.9. Трудове та економічне виховання. Професійна орієнтація. 2.10. Екологічне виховання. 2.11. Загальні методи виховання. 2.12. Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу. 2.13. Організаційні форми виховної роботи. 2.14. Педагогічне керівництво самовихованням учнівської молоді. 2.15. Суспільні інститути виховання. Місце і роль сім'ї у вихованні. 2.16. Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми. 2.17. Педагогічні основи діяльності класного керівника.

МОДУЛЬ ІІІ. ДИДАКТИКА

Теми ІІІ модуля: 3.1. Процес навчання. 3.2. Закони, закономірності та принципи навчання. 3.3. Зміст освіти у сучасній школі. 3.4. Методи навчання. 3.5. Організаційні форми навчання в сучасній школі. 3.6. Сучасні освітні технології. 3.7. Діагностика навчальних досягнень учнів. 3.8. Шляхи оптимізації навчального процесу.

МОДУЛЬ IV. ШКОЛОЗНАВСТВО

Теми IV модуля: 4.1. Система освіти в Україні. Напрями її реформування і розвитку. 4.2. Управління загальноосвітнім навчальним закладом.

МОДУЛЬ V. ЗАГАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Теми V модуля: 5.1. Психологія як наука, її значення, завдання, принципи, структура і місце в системі наук. 5.2. Методи сучасної психології. 5.3. Психіка як предмет психології. Свідомість і несвідоме. 5.4. Особистість у загальній та соціальній психології. 5.5. Діяльність. 5.6. Емоції та почуття. 5.7. Воля. 5.8. Темперамент. 5.9. Характер. 5.10. Здібності. 5.11. Увага. 5.12. Відчуття. 5.13. Сприймання. 5.14. Пам'ять. 5.15. Мислення. 5.16. Уява. 5.17. Поняття групи в соціальній психології. Психологічні особливості великих груп. 5.18. Проблеми малої групи в соціальній психології. 5.19. Психологія міжособистісних відносин у групах. 5.20. Соціалізація. Вплив групи на особистість. 5.21. Родина як мала соціальна група. 5.22. Загальна характеристика спілкування. 5.23. Умови ефективного спілкування. 5.24. Спілкування та міжособистісні відносини в системі «вчитель-учень». 5.25. Агресія та альтруїзм. 5.26. Психологія конфлікту.

МОДУЛЬ VI. ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Теми VI модуля: 6.1. Вікова та педагогічна психологія як галузі психологічної науки: предмет та завдання. 6.2. Концепції психічного розвитку та формування особистості людини. 6.3. Розвиток дитини в пренатальний та немовлячий періоди. 6.4. Раннє дитинство. 6.5. Дошкільне дитинство. 6.6. Молодший шкільний вік. 6.7. Підлітковий вік. 6.8. Юнацький вік: рання та зріла юність. 6.9. Загальна характеристика психічного розвитку людини в періоди молодості, зрілості та похилого віку. 6.10. Психологія навчання. 6.11. Психологія навчальної діяльності. 6.12. Психологія виховання та самовиховання. 6.13. Психологія педагогічної діяльності.

МОДУЛЬ І. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

ТЕМА 1.1. ПЕДАГОГІКА ЯК НАУКА ПРО ВИХОВАННЯ

Педагогіка як сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості. Педагогічна наука і система сучасних антропологічних знань.

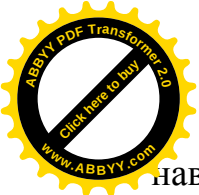
Виникнення і розвиток педагогіки як науки. Я.А. Коменський як засновник наукової педагогіки. Етапи розвитку і джерела педагогіки. Народна педагогіка, її роль у становленні педагогічних знань. Педагогічна спадщина минулого, сучасні педагогічні дослідження, передовий педагогічний досвід як джерела розвитку педагогічної науки.

Роль вітчизняних педагогів у розвитку педагогічної науки. Природовідповідність та народність виховання як провідні принципи вітчизняної педагогіки. Ідея «сродності» (пізнання сутності та розвиток власної натури, пошук відповідної до натури життєдіяльності; пізнання своєї національної ідентичності) Г.С. Сковороди. Провідні завдання виховання у творі «Вдячний Єродій». Ідея «народолюбія і людяності» в педагогічній концепції О.В. Духновича, природовідповідні основи його дидактики. Ідея народності виховання як методологічна основа педагогічної системи К.Д. Ушинського. Антропологічне обґрунтування ним сутності навчально-виховного процесу, його завдань і змісту. А.С. Макаренка як теоретик і практик колективного виховання. Гуманізм як сутнісна основа педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.

Концептуальні підходи до розуміння сутності педагогічної науки: міждисциплінарний, прикладний, фундаментальний характер педагогіки. Об'єкт і предмет педагогіки, їх специфіка. Філософські категорії в педагогіці: сутність, явище, протиріччя, чинники, наслідки тощо. Загальнонаукові поняття в педагогіці: система, структура, модель, гіпотеза, рівень та ін. Основні педагогічні категорії (виховання, розвиток, навчання, освіта) як понятійний апарат науки.

Виховання як цілеспрямований та спеціально організований процес формування особистості. Основне призначення і проблеми виховання. Національне виховання як конкретно-історичний вияв загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання.

Освіта як елемент виховання, процес і результат засвоєння систематизованих знань, формування на їх основі світогляду, набуття вмінь і

навичок практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань.

Навчання – основний засіб здобуття освіти. Навчання як цілеспрямована і спеціально організована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються вміння і навички, відбувається виховання і розвиток учнів. Виховуючий характер навчання.

Функції педагогіки: науково-теоретична, конструктивно-технічна, прогностична (Г.М. Коджаспірова); теоретична і технологічна (В.А. Сластьонін, І.Ф. Ісаєв, А.І. Міщенко). Прогнозування тенденцій розвитку освіти як провідна функція педагогіки.

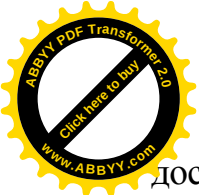
Система педагогічних наук: загальна педагогіка, вікова педагогіка, корекційна педагогіка, галузева педагогіка, предметні (часткові) методики, історія педагогіки, галузева педагогіка, порівняльна педагогіка, соціальна педагогіка. Загальна педагогіка, її мета, специфіка, структура. Система педагогічних наук як зв'язки, що склалися у процесі історичного розвитку різних галузей педагогічних знань. Взаємозв'язок педагогічної теорії і практики, їх взаємозбагачення. Зв'язки педагогіки з іншими науками.

Роль педагогіки в суспільному розвитку. Виявлення об'єктивних закономірностей педагогічного процесу; розробка змісту освіти та відповідних йому методів, форм навчання, виховання, управління; формування об'єктивних знань про педагогічну реальність; розвиток педагогічної методології; впровадження результатів науково-педагогічних досліджень у практику; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду; розробка теоретичних моделей освітньої інфраструктури як актуальні завдання сучасної педагогіки.

Філософський, психолого-педагогічний, соціальний напрями зарубіжної педагогіки.

ТЕМА 1.2. МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття про наукове дослідження як особливу форму процесу пізнання, свідомий цілеспрямований пошук засобів удосконалення педагогічного процесу з використанням наукового апарату, що завершується формулюванням висновків. Типи науково-педагогічних досліджень. Характерні ознаки науково-педагогічних досліджень. Роль науково-дослідної роботи для педагогічної діяльності, удосконалення форм і методів навчання і виховання. Види науково-педагогічного

дослідження: історико-педагогічне, теоретико-експериментальне, методичне.

Структура науково-педагогічного дослідження. Програма дослідження та її розділи: методологічний і процедурний. Обґрунтування актуальності дослідження, визначення його об'єкта, предмета, мети, завдань, гіпотези, методики вивчення педагогічних явищ і процесів. Роль наукової гіпотези в педагогічному дослідженні.

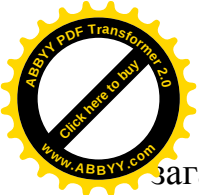
Організаційні етапи науково-педагогічного дослідження: визначення протиріччя в системі освіти, формулювання наукової проблеми і мети дослідження; визначення стану розв'язання протиріч, визначення об'єкта і предмета дослідження, формулювання педагогічної гіпотези; конкретизація завдань, визначення методики дослідження і показників педагогічної діяльності; експериментальні дослідження, лабораторний експеримент, масовий експеримент; узагальнення і висновки.

Методологія педагогіки як система знань, вихідних положень, принципів, ідей побудови теоретичної й практичної діяльності, а також учення про цю систему, методи її дослідження (В.В. Краєвський). Регулятивна та нормативна функції методології. Рівні методології педагогічної науки: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний. Філософські теорії (напрями) – методологія людинознавчих наук: екзистенціалізм, неотомізм, позитивізм, неопозитивізм, прагматизм. Системний, особистісний, діяльнісний, ресурсний, аксіологічний, компетентнісний підходи до вивчення педагогічних явищ і процесів.

Методика дослідження як послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворювальних дій, операцій, впливів, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

Принципи організації та здійснення науково-педагогічних досліджень: принцип цілісності вивчення педагогічних явищ і процесів, принцип комплексного використання методів дослідження у процесі вивчення педагогічних проблем, принцип об'єктивності, принцип єдності вивчення і виховання, принцип одночасного вивчення колективу й особистості; принцип історизму, глибинного розгляду проблеми, що вивчається.

Поняття про методи науково-педагогічного дослідження як упорядковану сукупність прийомів, способів вивчення педагогічного процесу з метою досягнення певної наукової мети. Класифікація методів науково-педагогічного дослідження (загальнонаукові та конкретнонаукові). Характеристика

загальнонаукових методів: загальнотеоретичних (абстракція, конкретизація, аналіз, синтез, порівняння, протиставлення, індукція, дедукція тощо), соціологічних (анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування та ін.), соціально-психологічних (соціометрія, тестування, тренінг тощо), математичних (ранжирування, шкалування, індексування, кореляція та ін.). Характеристика конкретно-наукових методів: теоретичних (аналіз літератури, архівних джерел, документації, аналіз понятійно-термінологічної системи; побудова гіпотез, прогнозування, моделювання тощо), емпіричних (спостереження, бесіда, педагогічний консиліум, педагогічний експеримент, вивчення й узагальнення масового та індивідуального педагогічного досвіду, педагогічний експеримент, науково-педагогічна експедиція).

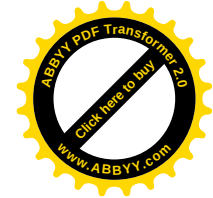
ТЕМА 1.3. ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Людина, особистість, індивідуальність. Особистість як предмет та об'єкт виховання. Поняття про розвиток особистості як процес становлення та її формування під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване навчання і виховання. Формування особистості як процес соціального розвитку людини, її становлення як суб'єкта діяльності і члена суспільства. Розвиток і формування особистості, їх взаємозв'язок.

Поняття про фактори розвитку особистості. Біологічна спадковість – відновлення в нащадках біологічної схожості з батьками у процесі розвитку особистості. Середовище як комплекс зовнішніх явищ, які стихійно діють на людину і значною мірою впливають на її розвиток. Виховання як процес цілеспрямованого формування особистості, що є вирішальним чинником розвитку людини. Діяльність, або спосіб буття людини у світі, її здатність вносити зміни в дійсність, у розвиток особистості. Проблема факторів розвитку особистості в історії педагогіки. Я.А. Коменський, Дж. Локк, Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г.С. Сковорода про фактори розвитку особистості.

Суперечності як рушійні сили розвитку. Об'єктивні і суб'єктивні суперечності. Механізм їх дії.

Форми розвитку: стихійний, цілеспрямований, саморозвиток і самоформування; анатомо-фізіологічний, психічний і соціальний. Акселерація і ретардація.

ТЕМА 1.4. ПЕДАГОГ: ПРОФЕСІЯ І ОСОБИСТІСТЬ

Становлення і розвиток професії вчителя, її соціальні функції. Видатні представники педагогічної професії та їх роль у суспільному розвитку.

Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Положення про загальноосвітній навчальний заклад», «Національна доктрина розвитку освіти України» про діяльність сучасного українського вчителя.

Педагогічна діяльність як особливий вид соціальної діяльності, спрямований на передачу накопичених людством досвіду і традиції від старших поколінь молодшим, створення умов для особистісного розвитку молоді та її підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Умови ефективної педагогічної діяльності.

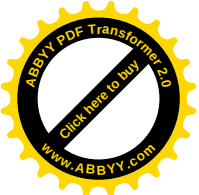
Специфічні характеристики педагогічної діяльності: соціальна спрямованість і висока соціальна значущість, відповідальність, динамічність, особиста сумлінність, єдність навчання, виховання і розвитку, комунікативність, науковість, творчий характер, високий рівень зайнятості, здатність до саморозвитку і самовдосконалення.

Структура педагогічної діяльності: цілеспрямована діяльність; предмет праці; засоби праці (І.І. Чернокозов); виховання, викладання, класне керівництво, діяльність, що спрямована на професійне самовдосконалення, управлінська, організаторська, методична, позашкільна, науково-дослідна робота (М.М. Фіцула); суб'єкт та об'єкт педагогічного впливу, предмет їх спільної діяльності, мета діяльності та засоби педагогічної комунікації, результати діяльності, педагогічні функції (Н.В. Кузьміна).

Функції вчителя. Освітня, виховна, розвиваюча, суспільно-педагогічна функції.

Суспільні вимоги до особистості вчителя, їх взаємозв'язок з професійно значущими індивідуальними якостями вчителя.

Мета і завдання професійної підготовки вчителя. Професіограма як сукупність суспільних вимог до вчителя, перелік та опис загальнотрудових і спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання завдань професійно-педагогічної діяльності. Педагогічні вміння (гностичні, проектувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні, рефлексивні). Прикладні вміння педагога. Професіоналізм учителя. Етапи формування професіоналізму вчителя.

Педагогічна освіта, її мета і пріоритетні завдання.

Професійно-педагогічна компетентність як мета професійної підготовки, сукупність умінь педагога – суб'єкта педагогічного впливу – особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою оптимального вирішення педагогічних завдань, що впливають із певного суспільного замовлення. Засоби формування професійно-педагогічної компетентності спеціаліста.

Г.В. Мельниченко, Г.Н. Топольницька, Е. Зеєр, А. Хуторський, С. Шишов про професійно-педагогічну компетентність спеціаліста.

Компетентність і професіоналізм.

Педагогічна творчість, професійний розвиток і самовиховання творчої індивідуальності педагога, його зміст й організація.

ТЕМА 1.5. ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ЯК СИСТЕМА І ЦІЛІСНЕ ЯВИЩЕ

Педагогічний процес як спеціально організована, цілеспрямована взаємодія суб'єктів навчально-виховної діяльності, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку особистості як цілісної проблеми.

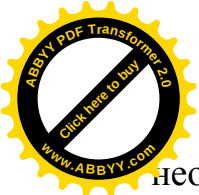
Єдність і цілісність педагогічного процесу. Специфіка педагогічного процесу. Ідеї Ю.К. Бабанського, М.П. Блонського, І.Ф. Гербарта, М.О. Данилова, Г.С. Костюка, В.О. Краєвського, А.С. Макаренка, П.Ф. Каптерєва, А.Г. Пінкевича, В.О. Сластьоніна, Ю.П. Сокольнікова, В.О. Сухомлинського, С.Т. Шацького про єдність і цілісність педагогічного процесу.

Рушійні сили педагогічного процесу: суперечність між вимогами до вихованців та їх реальними можливостями щодо реалізації цих вимог; між складністю явищ суспільного життя і недостатністю життєвого досвіду молодої людини для їх розуміння; між стрімким потоком інформації і можливостями педагогічного процесу щодо їх сприйняття та ін.

Структура та основні компоненти педагогічного процесу: цільовий, змістовий, процесуальний, результативний, аналітико-корегуючий. Суб'єкт й об'єкт педагогічного процесу.

Характеристика основних етапів педагогічного процесу: підготовчого етапу; етапу здійснення, етапу аналізу одержаних результатів. Циклічність педагогічного процесу.

Закономірності педагогічного процесу як об'єктивні, стійкі, повторювані,

необхідні і суттєві зв'язки між явищами і процесами. Зовнішні і внутрішні закономірності педагогічного процесу. Закономірність динаміки педагогічного процесу, закономірність розвитку особистості у педагогічному процесі, закономірність управління навчально-виховним процесом, закономірність стимулювання, закономірність єдності чуттєвого, логічного і практичного у педагогічному процесі, закономірність педагогічної і пізнавальної діяльності.

Принципи педагогічного процесу як система основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких дає змогу ефективно розв'язувати проблеми всебічного розвитку особистості. Принципи організації педагогічного процесу (гуманістичної спрямованості, зв'язок з життям, науковості, послідовності, наочності виховання і навчання, колективного характеру виховання і навчання тощо) та принципи керівництва діяльністю вихованців (єдність педагогічного керівництва та ініціативності вихованців, активності, свідомості і самодіяльності учнів, поваги до особистості дитини та вимогливості до неї, опора на позитивне, доступність та посильність, урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів тощо). Взаємозв'язок і взаємозумовленість педагогічних принципів.

ТЕМА 1.6. УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА ПЕДАГОГІКА

Народна педагогіка як галузь педагогічних знань і досвіду народу, що виявляється у домінуючих у нього поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання і навчання. Внесок О. Духновича в розвиток української народної педагогіки. Народна педагогіка, етнопедагогіка, народознавство (українознавство).

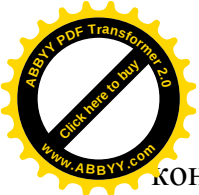
Історичні етапи розвитку української народної педагогіки: дохристиянські часи, княжа доба, козацька педагогіка, сімейно-побутова педагогіка українського народу XIX ст.; народна педагогіка часів українського державотворення, народна педагогіка радянських часів, народна педагогіка в незалежній Україні. Відродження традицій народної педагогіки в сучасних умовах.

Складові народної педагогіки: родинна педагогіка, педагогічна деонтологія, педагогіка народного календаря, козацька педагогіка.

Джерела народної педагогіки: фольклорні твори, етнографічні матеріали, народні звичаї, традиції, свята та ін.

Виховний ідеал у різні періоди існування українського етносу.

Зумовленість мети виховання в народній педагогіці традиційним народним світобаченням, національною релігією, способами життєдіяльності в

конкретних історичних умовах.

Принципи народної педагогіки: природовідповідність, гуманність, трудова основа, емоційність, активність дитини, систематичність, послідовність.

Засоби виховання в народній педагогіці: рідна мова, усна народна творчість, традиції, звичаї, обряди, праця, особистий приклад, ігри, іграшки тощо.

Особливості морального, розумового, трудового, фізичного, естетичного виховання в народній педагогіці та засоби його здійснення.

ТЕМА 1.7. ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Соціальна педагогіка як галузь загальної педагогіки, наука про закономірності та механізми становлення і розвитку особистості у процесі здобуття освіти та виховання в різних соціальних інститутах, а також соціально орієнтована діяльність освітніх, наукових, культурних та інших закладів, установ і соціальних служб, які сприяють формуванню соціальної активності дітей і молоді під час розв'язання суспільних, економічних та інших проблем суспільства.

Предмет і завдання соціальної педагогіки. Провідні категорії соціальної педагогіки: соціальне середовище, соціалізація особистості, соціальна ситуація, формування, соціальна адаптація.

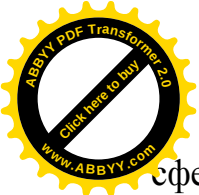
Основні принципи соціальної роботи з молоддю в суспільстві: принцип надання соціальної допомоги молодій людині; принцип гуманності; принцип поєднання допомоги із самодопомогою; принцип інтеграції тощо.

Основні напрями роботи соціального педагога: соціально-педагогічна робота у школі, патронаж обдарованих дітей, підтримка дітей з різними соціальними та фізичними аномаліями, захист дитинства, дитячого та юнацького руху, робота в осередках соціальної допомоги населенню. Форми організації соціальної роботи.

ТЕМА 1.8. ОСНОВИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Тенденції розвитку освіти у глобальному, регіональному та національному масштабах як предмет порівняльної педагогіки. Завдання та функції порівняльної педагогіки.

Чинники розвитку освіти. Інтеграційні процеси у сфері освіти. Вплив ЮНЕСКО, Світового банку, Європейського Союзу на інтеграційні процеси у

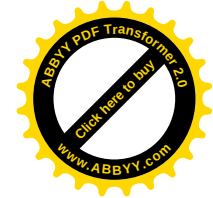

сфері освіти.

Особливості реформування освітніх систем за сучасних умов. Неперервність як одна з провідних характеристик освітніх систем. Структурні зміни в системі загальної освіти. Тенденції оновлення змісту загальної освіти. Диференціація та стандартизація освіти. Нові технології освіти.

Проблеми виховання молоді, зумовлені НТР, інтернаціоналізацією матеріального та духовного життя, лібералізацією етичних норм життя суспільства, втратою сім'єю свого традиційного статусу. Основні напрями та зміст виховної діяльності школи.

Учитель у сучасному суспільстві та школі. Шляхи реформування педагогічної освіти.

МОДУЛЬ II. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

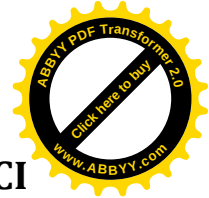
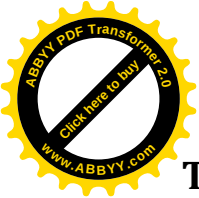
ТЕМА 2.1. ТАКСОНОМІЯ ЦІЛЕЙ ВИХОВАННЯ

Поняття мети виховання як уявлення про його результат. Залежність цілей виховання від об'єктивних умов розвитку суспільства, філософських поглядів та педагогічної теорії.

Ідеалістична, іманентна, матеріалістична філософія про цілі виховання.

Різноманітність цілей виховання у працях теоретиків педагогіки. Я.А. Коменський про мету виховання як підготовку до потойбічного життя шляхом реалізації людиною свого призначення у цьому світі. Виховання активного і підприємливого джентльмена як мета виховання у Дж. Локка. Ж.-Ж. Руссо про виховання вільної цілісної особистості у природовідповідному середовищі. Пізнання і розвиток своєї натури для досягнення щастя у спорідненій праці як мета виховання у Г.С. Сковороди. Гармонійний природовідповідний розвиток усіх сутнісних сил людської природи як мета виховання за Й.Г. Песталоцці. А. Дістервег про мету виховання як про розвиток самодіяльної особистості для служіння істині, добру, красі. Всебічний розвиток особистості на основах народності і гуманізму – мета виховання за К.Д. Ушинським. Формування національно свідомого громадянина шляхом залучення до загальнолюдської і національної культур як мета виховання за М.П. Драгомановим. А.С. Макаренко про мету виховання як формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Виховання як гармонійний розвиток високодуховної особистості за В.О. Сухомлинським. Служіння Богові й Україні – виховний ідеал Г. Ващенко.

Пріоритетні напрями та шляхи реформування виховання в Національній доктрині розвитку освіти (2002), Концепції національного виховання (1994), Концепції громадянського виховання в умовах розбудови української державності (2000), Концепції розвитку загальної середньої освіти (2000) та в інших нормативних документах.

ТЕМА 2.2. ВИХОВАННЯ В ЦІЛІСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Виховання як спеціально організований і свідомо здійснюваний педагогічний процес. Сучасне розуміння процесу виховання як взаємодії вихователів і вихованців.

Специфіка процесу виховання: цілеспрямованість; двосторонній характер; багатогранність завдань і змісту; безперервність; різноманітність за формами, методами, прийомами; багатфакторність; варіативність результатів. Діалектика процесу виховання: внутрішні та зовнішні суперечності як рушійні сили виховання.

Сучасні концепції виховання: авторитарне, особистісно орієнтоване, вільне виховання тощо.

Структура процесу виховання: оволодіння знаннями про норми та правила суспільної поведінки; трансформація певних дій особистості зі сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань; формування переконань; формування вмінь, навичок і звичок поведінки.

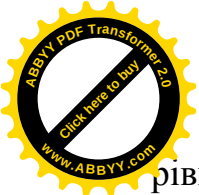
Послідовність організації процесу виховання: визначення сукупності рис і властивостей, які необхідно сформувати; вивчення індивідуальних особливостей вихованців й учнівського колективу в цілому; реалізація програми виховання; спонукання вихованців до самовиховання.

Умови ефективності виховного процесу: гуманістичний характер відносин у процесі виховання; відповідність мети й організації діяльності; відповідність соціальної практики і характеру впливів на вихованців, відповідність змісту виховання культурно-історичним надбанням народу; інтенсивне самовиховання; ефективний розвиток і навчання; висока якість виховних впливів; інтенсивний вплив на «внутрішню сферу» вихованців; висока інтенсивність та якість спілкування між самими вихованцями тощо.

Самовиховання і перевиховання.

Закономірності виховання як стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у ньому. Поняття принципів виховання. Основні принципи виховання: природовідповідність, діяльнісний підхід, культуровідповідність, опора на позитивне, гуманізація стосунків, особистісний підхід, суспільна спрямованість виховання, зв'язок сім'ї з життям суспільства, єдність виховних впливів.

Зміст процесу виховання як єдність його загальної мети, завдань і складових частин. Пріоритетні ідеї змісту виховання особистості: ідеї свободи,

рівності, національної та особистої гідності; формування працелюбності, взаємодопомоги і самодисципліни; бережливості; ставлення до свого життя і життя інших людей як до вищої цінності та ін. Складові процесу виховання.

ТЕМА 2.3. ОСНОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

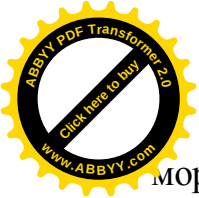
Громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, політично і юридично дієздатною і захищеною. Формування в молоді високих моральних ідеалів, почуття любові до своєї Батьківщини, потреб у служінні їй у контексті громадянського виховання. Гуманізм, демократія, соціальна справедливість державотворчих процесів – основні засади громадянського виховання в Україні.

Громадянська освіта як процес і результат формування знань про права та обов'язки людини, формування соціально-політичної компетентності особистості в суспільній сфері, що передбачає політичну, правову й економічну освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах кардинальної перебудови суспільства.

Громадянська освіта як підґрунтя громадянської і політичної соціалізації майбутнього громадянина, що його обумовлює і забезпечує. Зміст і форми громадянської освіти.

Громадянськість як один із критеріїв і результатів (показників) громадянського виховання, багатоаспектне поняття, що складається з моральної, правової та політичної культури, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні відносини у світовому співтоваристві.

Сучасні наукові підходи до розуміння сутності громадянськості. Громадянськість як складне утворення психіки (П.Р. Ігнатенко, В.П. Поплужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька); як інтегральна якість у структурі спрямування особистості (О.В. Сухомлинська, М.Й. Боришевський, І.Г. Тараненко, С.Г. Рябов); як якісна характеристика людини: інтегральна якість особистості, що характеризує загальний рівень її вихованості (І.М. Тагільцева), цілісна інтегральна якість особистості, що відбиває усвідомлення нею своїх прав й обов'язків, громадянської відповідальності перед суспільством (Є.В. Ізвестнова), інтегральний показник рівня розвитку громадянських якостей особистості (В.Н. Сеніна); як рівень

морально-правової культури (Г.А. Голубева); як патріотизм, любов до Батьківщини (Р.Я. Мирський).

Концепція громадянського виховання особистості в умовах розбудови української державності (2000) про сутність громадянськості.

Складові громадянськості: знання, переживання і вчинки. Взаємозв'язок складових громадянськості на певних етапах розвитку емоційного компонента, формування почуттєвої сфери особистості.

Громадянськість як найскладніше особистісне утворення, що включає патріотичні та інтернаціональні почуття, правову та моральну культури (у тому числі загальнолюдські цінності), почуття власної гідності, внутрішню свободу особистості, дисциплінованість, повагу та довіру до громадян, до державної влади. Мета, критерії, результат громадянського виховання і громадянської освіти особистості.

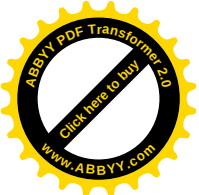
Основні програмні орієнтири щодо виховання громадянина України в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти, концепціях національного, громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності та інших документах.

Пріоритетні підходи та принципи виховання громадянина. Науковий, конкретно-історичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, системний підходи. Принципи гуманізації та демократизації виховного процесу, самоактивності й саморегуляції, системності, комплексності міждисциплінарної інтегрованості, наступності та безперервності, інтеркультурності.

Пріоритетні завдання громадянського виховання: формування національної самосвідомості, почуття патріотизму, утвердження гуманістичної моралі, формування соціальної активності і професійної компетентності, розвиток критичного мислення, формування політичної культури, толерантного ставлення до інших культур, виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства, активне запобігання виявленню деструктивного націоналізму, фашизму, месіанських настроїв та ін.

Складові громадянського виховання: патріотизм, національна самосвідомість, культура міжетнічних відносин, планетарна свідомість, правосвідомість, політична культура, дбайливе ставлення до природи, моральність, культура поведінки, мотивація до праці.

Форми і методи громадянського виховання.

Система громадянських цінностей і критерії громадянської вихованості, показники результативності громадянського виховання.

Діагностика громадянськості. Рівні громадянської вихованості. Антигромадянськість.

Громадянські знання, громадянські переживання, громадянські вчинки у процесі формування громадянськості.

Інститути громадянського виховання: дошкільні навчальні заклади, школи, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади, позашкільні заклади освіти, клуби, центри, бібліотеки; установи культури, громадські (неурядові) організації, засоби масової інформації

ТЕМА 2.4. МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

Моральне виховання як виховна діяльність школи і сім'ї, спрямована на формування моральної свідомості, розвиток морального почуття, умінь і навичок моральної поведінки.

Поняття про мораль, моральні норми, моральний ідеал, моральний кодекс, моральність, моральні переконання.

Етика як основа морального виховання. Світові моральні (етичні) системи. Ціннісно орієнтована етика. О. Вишневський про моральні цінності.

Мета і завдання морального виховання школярів. Концепція національного виховання (1994) про провідні завдання морального виховання учнів.

Організація морального виховання школярів. Зміст, форми та методи морального виховання.

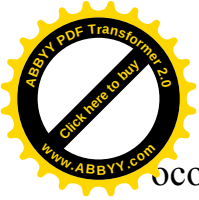
Діагностика моральної вихованості.

Виховання національної свідомості як невід'ємна складова морального виховання. Форми, методи, засоби виховання любові до вітчизни, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати.

Виховання якостей, пов'язаних з органічними потребами і можливостями дитини.

Виховання якостей, пов'язаних з усвідомленням своєї сили і слабкості. Фізична сила, сміливість, честь, гордість, честолюбство, властолюбство, боязливість і страх, заздрість. Значення цих якостей для морального розвитку.

Виховання якостей, що впливають на потребу школяра у діяльності. Нудьга та лінощі, запобігання їм. Виховання соціально орієнтованої

особистості. Колективізм, дружба, гуманізм.

Релігійні почуття та їх виховання. Добровільне прагнення дитини до релігійного виховання і фанатизму, їх значення у моральному вихованні.

Особливості морального виховання в народній педагогіці. Історична зумовленість цілей морального виховання народним світобаченням і традиційним укладом життя народу. Специфіка суб'єктів народнопедагогічного впливу (батьки, родина, громада, церква, однолітки тощо) та засобів (усна народна творчість, традиції, звичаї, обряди, спільна праця, рідна мова та ін.) у моральному вихованні дітей.

Умови ефективності морального виховання: створення психологічного клімату поваги до моральних норм, правил людського життя; відповідність змісту морального виховання його меті й рівню морального розвитку школярів; раціональне співвідношення між словесними і практичними методами виховного впливу, що забезпечує єдність моральної свідомості і поведінки; своєчасне вживання виховних заходів щодо попередження аморальних явищ в учнівському колективі; подолання авторитарного стилю у вихованні.

ТЕМА 2.5. РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Розумове виховання як виховна діяльність, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

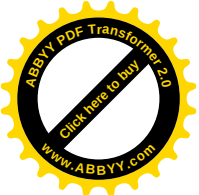
Поняття про розумовий розвиток. Критерії і результати розумового виховання.

Забезпечення засвоєння учнями основ наук, розвиток їх пізнавальних здібностей, формування на цій основі наукового світогляду як мета розумового виховання. Зміст і пріоритетні завдання розумового виховання.

Розумове виховання як умова оволодіння різними видами мислення й ефективного формування наукового світогляду.

Науковий світогляд як цілісна система наукових, філософських, політичних, моральних, естетичних понять, поглядів, переконань і почуттів, що відображають ставлення людини до дійсності і до себе. Структурні елементи наукового світогляду: система наукових знань, погляди, переконання, ідеали.

Функції світогляду: просвітницька, виховна, розвиваюча, організаційна, прогностична.

Основні ознаки сучасного наукового світогляду: науковий характер, гуманізм, патріотизм та інтернаціоналізм, оптимізм, негативне ставлення до будь-якої аморальності.

Зміст процесу формування наукового світогляду: засвоєння учнями системи наукових знань; формування глибокої переконаності в істинності наукових знань; залучення до активної трудової і громадської діяльності. Значення й особливості предметів природничо-математичного і суспільно-гуманітарного циклу для формування світогляду.

Дидактичні умови ефективності формування наукового світогляду: доказовість теоретичних висновків і фактів; керування принципом історизму; розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів у процесі навчання; стимулювання емоційного ставлення учнів до матеріалу, що вивчається; урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів під час діяльності; зв'язок навчання і виховання з життям.

Науковий світогляд і релігія. Світський характер виховання в сучасній школі.

ТЕМА 2.6. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Поняття про фізичний розвиток дитини як основи для інших видів розвитку.

Фізіологічні особливості розвитку школяра на різних вікових етапах.

Режим дня як умова правильного фізичного розвитку.

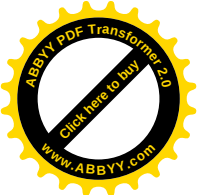
Значення руху для фізичного розвитку школярів. Ігри і прогулянки на свіжому повітрі. Гімнастичні вправи. Формування інтересу до фізкультури і спорту.

Фізична культура як частина способу життя людини, що є системою спортивної діяльності, спрямованої на розвиток фізичних і духовних сил.

Функції фізичної культури: розвиваюча, освітня, оздоровча, гігієнічна, загальнокультурна.

Фізичне виховання як цілеспрямована, чітко організована і планомірно здійснювана система фізкультурної і спортивної діяльності дітей. Мета і завдання фізичного виховання.

Основні механізми фізичного виховання: фізкультурно-спортивна діяльність; система відносин у процесі цієї діяльності, духовне спілкування.

Напрями фізичного виховання: зміцнення здоров'я і загартування, сприяння фізичному розвитку учнів; формування і вдосконалення рухових умінь і навичок у природних видах рухів: бігу, стрибках, ходінні на лижах, плаванні; розвиток основних рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності); формування звички та стійкого інтересу до систематичних занять фізичними вправами; виховання гігієнічних навичок.

Зміст фізичного виховання школярів у межах навчальних програм: засвоєння теоретичних відомостей (знання із загальної гігієни та гігієни фізичних вправ); гімнастичні вправи, що сприяють загальному фізичному розвитку; легка атлетика; рухливі ігри, розраховані на розвиток кмітливості, спритності, швидкості, виховання колективізму і дисциплінованості; спортивні ігри; лижна підготовки; кросова і ковзанярська підготовка; плавання.

Фізичне виховання як компонент цілісного розвитку особистості в козацькій педагогіці. Провідні засоби фізичного виховання в козацькій педагогіці: загартування тіла, народні ігри, лови, плавання, оволодіння холодною і вогнепальною зброєю, козацькі єдиноборства.

ТЕМА 2.7. СТАТЄВЕ ВИХОВАННЯ

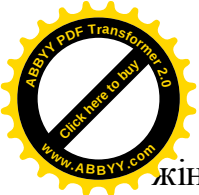
Статеве виховання як цілеспрямований розвиток у дітей культури емоційних відносин між статями, волі і вміння керувати своїми почуттями і вчинками. Фізичні і морально-етичні аспекти статевого виховання. Функції статевого виховання: просвітницька, виховна, гігієнічна.

Мета і завдання статевого виховання.

Специфіка змісту статевого виховання у дітей різних вікових періодів.

Формування духовності, високих моральних якостей в юнаків і дівчат, норм поведінки, відповідальності за свої вчинки, культури дружби, кохання, інтимних почуттів як провідні завдання статевого виховання.

Вплив соціокультурних чинників на статеву поведінку підлітків. Роль виховної роботи зі статевого виховання з дітьми підліткового віку. Підліткова сексуальність та її особливості. Проблеми і наслідки низької статевої культури та шляхи її профілактики: формування наукових знань про біологічні та соціальні проблеми розвитку хлопчиків і дівчаток; ознайомлення з особливостями їх конституції та анатомо-фізіологічного розвитку, питаннями продовження роду; формування моральності та почуття дружби, поваги у стосунках між чоловіком і

жінкою, ідеалу кохання, моральних «гальм», які б сприяли попередженню статевої розпусти; виховання відповідальності за створення сім'ї, продовження роду, виховання в учнів поваги до себе, чоловічої та жіночої гідності, формування правильних взаємовідносин між статями, формування таких почуттів, як сором, совість, скромність, відповідальність за свої дії у статевих відносинах.

Підготовка учнівської молоді до майбутнього сімейного життя як мета статевого виховання. Вивчення етики і психології сімейного життя, використання різноманітних форм і методів позакласної роботи у статевому вихованні.

Умови ефективності статевого виховання: врахування умов сімейного виховання і прикладу батьків; диференціація змісту, засобів, напрямів виховних впливів на хлопців і дівчат; використання реальних прикладів вірного кохання і щасливого подружнього життя; своєчасність виховних впливів.

ТЕМА 2.8. ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Естетичне виховання як педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси у всіх сферах діяльності людини.

Мета і завдання естетичного виховання. В.О. Сухомлинський про роль естетичного виховання у процесі становлення і розвитку особистості.

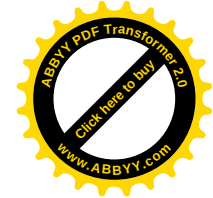
Естетична свідомість та естетична поведінка школярів у системі естетичного виховання. Поняття естетичної свідомості та її структура (естетичне сприймання, естетичне почуття, естетичне судження, естетичні смаки, естетичний ідеал).

Джерела естетичного виховання у школі: естетика дитячого життя, естетичне сприйняття природи, виховання засобами мистецтва, естетична спрямованість усіх видів діяльності учнів.

Естетичні елементи навчальних предметів. Навчальні предмети художнього циклу: література, музика, образотворче мистецтво.

Естетичне виховання у позакласній роботі: художня самодіяльність, гуртки, студії, центри естетичного виховання. Форми естетичного виховання.

Умови ефективного естетичного виховання.

ТЕМА 2.9. ТРУДОВЕ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ. ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ

Трудове виховання як виховання свідомого ставлення до праці через формування звичок та навичок трудової діяльності.

Особливості трудового виховання в українській народній педагогіці та в історії педагогічної думки. Світоглядні основи та природовідповідний характер трудового виховання дітей у народній педагогіці. Педагогіка народного календаря. Ідея «сродної праці» Г.С. Сковороди. Антропологічні обґрунтування К.Д. Ушинським необхідності праці в житті людини. Трудова основа виховання за А.С. Макаренком. Праця як одна із сутнісних основ педагогічної системи В.О. Сухомлинського.

Пріоритетні завдання трудового виховання: психологічна готовність особистості до праці, формування спеціальних знань і вмінь.

Продуктивна, суспільно корисна праця учнів, праця з побутового самообслуговування. Культура праці.

Принципи трудового виховання: цілеспрямованість, доступність і посиленість праці; ініціативність і самостійність, систематичність, взаємозв'язок з навчанням тощо.

Критерії трудової вихованості: висока особиста зацікавленість і продуктивність у праці; трудова активність і творче ставлення до праці; трудова, виробнича, планова, технологічна дисципліна; працелюбність.

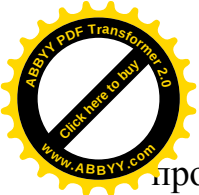
Умови ефективності трудового виховання.

Економічне виховання як організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури учнів.

Економічна свідомість й економічне мислення у структурі економічної культури.

Мета та основні завдання економічного виховання. Суспільна активність, підприємливість, ініціативність, господарське й бережливе ставлення до суспільного добра, раціоналізаторські здібності, відповідальність у системі економічного виховання. Зміст економічної освіти. Форми і методи економічного виховання та освіти.

Професійна орієнтація як науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, виробничо-технічних і медичних заходів, спрямованих на надання реальної допомоги учням у

професійному самовизначенні відповідно до особистих нахилів, здібностей, покликання і з урахуванням суспільних потреб.

Напрями професійної орієнтації в навчально-пізнавальному процесі: професійна освіта, професійне виховання, професійне консультування, елементи професійної адаптації.

Професійна інформація, професійна діагностика, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація як складові профорієнтаційної роботи.

Етапи профорієнтаційної роботи: початковий (пропедевтичний), пізнавально-пошуковий, базовий (визначальний).

Форми профорієнтаційної роботи.

ТЕМА 2.10. ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ

Екологічне виховання як систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури в учнів.

Мета та основні завдання екологічного виховання. Знання про навколишнє середовище, екологічні ціннісні орієнтації, екологічний стиль мислення, відповідальне ставлення до природи та свого здоров'я, уміння і навички розв'язання екологічних проблем, участь у природоохоронній роботі, передбачення можливих негативних наслідків природо перетворювальної діяльності людини у структурі екологічної культури.

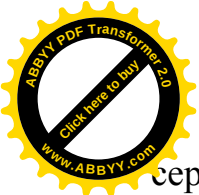
Напрями екологічного виховання: формування екологічних уявлень особистості; формування ставлення особистості до світу природи; формування стратегій і технологій взаємодії зі світом природи.

Екологічне виховання у циклі природничих дисциплін. Екологічне виховання у циклі гуманітарних дисциплін. Екологізація педагогічного середовища.

Позаурочні форми екологічного виховання: екологічні свята, екологічні ігри, дитячі екологічні рухи, екологічна школа, екологічні експозиції, екологічні походи, рейди, екскурсії, екологічні табори.

Технологічні основи екологічної діяльності школярів: утримання рослин і тварин, еколого-краєзнавча діяльність школярів, організація біотехнічної діяльності учнів.

Умови ефективності екологічного виховання: оптимізація змісту неперервної екологічної освіти; створення відповідного виховуючого

середовища; удосконалення форм і методів екологічного виховання, залучення школярів до природоохоронної роботи; формування мотивів відповідального ставлення до природи.

ТЕМА 2.11. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

Поняття про методи, прийоми і засоби виховання. Методи виховання як способи взаємодії вихователя і вихованців, спрямовані на досягнення завдань виховання. Прийом виховання як складова частина методу, що забезпечує його застосування в певних умовах. Засоби виховання як надбання матеріальної і духовної культури, що підвищують ефективність обраних методів.

Поняття про класифікацію методів виховання.

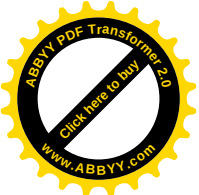
Характеристика методів формування свідомості особистості: словесні (розповідь, пояснення, лекція, етична бесіда, інструктування, дискусія, доповідь), метод прикладу, переконання. Переконання, навіювання і приклад у спортивному вихованні. Вимоги до використання словесних методів. Методи і засоби переконання школярів.

Характеристика методів організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки: вправи, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, доручення, виховні ситуації. Роль педагогічної вимоги, вправ і привчання, прогнозування у спортивному вихованні.

Характеристика методів стимулювання діяльності та поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання. Психолого-педагогічні вимоги до застосування методу гри та змагання.

Методи самовиховання та їх роль у вихованні особистості. Методи самовиховання: самостереження, самокритика, самоаналіз; методи визначення самооцінки (прямі й опосередковані); самопідбадьорення, самосхвалення, самонаказ, самообмеження, самонавіювання, самостимулювання, самоконтроль.

Умови оптимального вибору й ефективного застосування методів виховання: відповідність методів цілям, змісту, принципам виховання, конкретному педагогічному завданню й умовам його вирішення, віковим та індивідуальним особливостям школярів.

ТЕМА 2.12. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОЛЕКТИВУ

Колектив як організована форма об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності. Дитячий колектив як об'єднання дітей, згуртованих спільною корисною діяльністю (навчанням, працею, спортом, громадською роботою).

Типи шкільних колективів: навчальні, самодіяльні, тимчасові, за інтересами, товариства.

Функції учнівського колективу: організаторська, виховна, стимулююча, соціалізуюча.

Взаємозумовленість розвитку особистості і колективу. Внесок А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського у становлення сучасної теорії колективу. Ідеї А.С. Макаренка про стиль і тон колективу, принципи його життєдіяльності.

Діалектика розвитку колективу. Актив, органи самоврядування, лідери в учнівському колективі. Засоби згуртування колективу: закон руху колективу (перспективних ліній розвитку), традиції як усталені форми колективного життя, принцип паралельної педагогічної дії. Принципи життєдіяльності дитячого колективу: зв'язки з життям суспільства, трудова основа життя колективу, складні залежності у відносинах, єдність управління і самоуправління, бадьорий тон життя колективу, суверенітет колективу, рівність, свобода членів і добровільність вступу в колектив, створення і накопичення традицій, принцип естетичної виразності колективу.

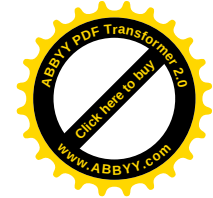
Етапи (стадії) розвитку учнівського колективу. Стадійність розвитку учнівського колективу в теоріях А.С. Макаренка, А.М. Лутошкіна. Педагогічне керівництво колективом на різних етапах його розвитку.

Методи згуртування учнівського колективу та умови запобігання появі груп негативного спрямування.

Учнівське самоврядування. Структура шкільного самоврядування, його організація, основні форми і зміст діяльності. Варіанти створення органів самоврядування.

Виховний вплив колективу.

Програма вивчення учнівського колективу.

ТЕМА 2.13. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Поняття про позакласну і позашкільну виховну роботу. Форми виховної роботи як композиційна побудова виховного процесу. Функції форм виховної роботи: організаторська, регулююча, інформаційна.

Різноманітність форм виховної роботи. Класифікація форм виховної роботи за цільовим спрямуванням та позицією учасників виховного процесу (О.В. Титова): ігри, заходи, справи.

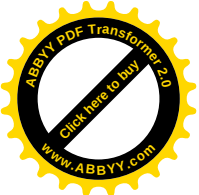
Інноваційні форми виховної роботи як результат спільної творчої діяльності педагогів, вихованців, батьківської громадськості. Приклади інноваційних форм виховної роботи.

Поняття про виховний захід, його ознаки (організаторська роль вихователя, виконавчо-спостережлива позиція вихованців). Вимоги до організації та проведення виховного заходу, його структура та зміст.

Поняття про гру як форму виховної діяльності. Вимоги до організації та проведення гри, типи ігор, їх структура. Позиція вихователя у процесі організації та проведення гри.

Поняття про виховну справу (колективну творчу справу) як форму організації і здійснення конкретної діяльності вихованців. І.К. Іванов про специфіку, складові ознаки колективної творчої діяльності. Етапи підготовки і проведення колективної справи: формування мети та обговорення варіантів справи, колективне планування, колективна підготовка справи, проведення справи, колективне підбиття підсумків, післядія. Прийоми колективної творчої діяльності: робота у мікрогрупах, мозковий штурм, банк ідей, захист проектів. Класифікація форм колективної творчої діяльності.

Багатоваріантність форм та необхідність їх постійного оновлення. Алгоритм вибору форм виховної роботи: врахування виховних завдань конкретного періоду; формування змісту виховної роботи та конкретизація видів діяльності в учнівському колективі, їх відповідність виховним завданням; складання варіанта можливих способів реалізації поставлених завдань на основі врахування принципів організації виховного процесу, інтересів і можливостей вихованців, матеріальної бази, зовнішніх умов, можливостей педагогів та батьків учнів; пошук форм роботи на основі колективного цілепокладання; забезпечення відповідності обраних форм змісту виховання.

Проблема оптимального вибору форм виховної роботи. Роль сценарію у складанні авторської розробки.

ТЕМА 2.14. ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО САМОВИХОВАННЯМ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Органічний взаємозв'язок виховання і самовиховання у процесі формування особистості. Поняття про самовиховання як свідому діяльність людини, спрямовану на вироблення в себе позитивних рис і подолання негативних.

Умови успішного самовиховання: знання людини самої себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси, воля, уміння керувати своїми діями, наявність ідеалу та ін.

Форми самовиховання: завдання собі, оцінка прожитого дня, визначення правил своєї поведінки, самохарактеристика, вироблення особистих планів тощо.

Самовиховання особистості і розвиток колективу.

Самоосвіта як самовиховання розуму. Форми самоосвітньої діяльності.

Розвиток теорії самовиховання.

Структурні компоненти самовиховання: цілі самовиховання, зміст і завдання самовиховання, засоби самовиховання, результати самовиховання (С.Б. Єлканов). Роль ідеалу у самовихованні особистості.

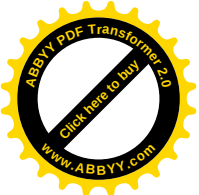
Основні організаційні етапи самовиховання: самомотивація, самопізнання, самоаналіз, самовдосконалення.

Методи самовиховання: самопізнання та самооцінка (самоспостереження, самоаналіз, самовипробування, самоосвіта); самостимулювання (самокритика, самопримус, самонаказ, самообмеження); самопрограмування тощо.

Засоби самовиховання.

Стимулювання; самовиховання як педагогічне завдання. Реалізація поставлених завдань, радість успіху і стимулювання внутрішньої активності людини. Основні фактори, що спонукають особистість до самовиховання. Використання цих факторів у процесі стимулювання учнів до роботи над собою.

Діагностування готовності дитини до самовиховання (когнітивне, мотиваційне, діяльнісне). Методи діагностики: аналіз мотивів самовиховання, спостереження, бесіда, експрес-опитування учнів та їхніх батьків, хронометраж часу, узагальнення незалежних характеристик, педагогічний консиліум.

Професійне самовиховання. Індивідуальний план професійного самовиховання майбутнього вчителя.

ТЕМА 2.15. СУСПІЛЬНІ ІНСТИТУТИ ВИХОВАННЯ. МІСЦЕ І РОЛЬ СІМ'Ї У ВИХОВАННІ

Суспільні інститути як відносно стійкі моделі поведінки людей та організацій, що історично склалися у певній сфері життєдіяльності суспільства: сім'я, церква, школа, громадські дитячі та молодіжні організації, позашкільні навчально-виховні заклади.

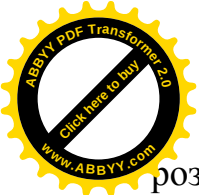
Позашкільні навчально-виховні заклади – заклади освіти, що дають змогу дітям виявляти свої творчі здібності, здобувати додаткову освіту, підвищувати можливості у професійному становленні та забезпечують соціальний захист: палаци, будинки, станції, клуби і центри дитячої творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

Види діяльності позашкільного закладу: зустрічі з діячами науки, техніки, мистецтва, організація виставок дитячої творчості, аукціонів талантів, оглядів, конкурсів, презентацій, бенефісів, галерей тощо.

Сім'я – невід'ємний елемент соціальної структури суспільства, сполучна ланка між ним і людиною, що забезпечує неперервність спадковості між поколіннями. Роль сім'ї в духовному, економічному, соціальному розвитку суспільства. Основні функції сучасної сім'ї: економічна, репродуктивна, виховна, рекреативна, комунікативна, регулятивна. Виховна функція сім'ї як первинна соціалізація дітей, привчання їх до соціальної зрілості. Деформація функцій сучасної сім'ї.

Сімейне виховання як вид педагогічної діяльності, що здійснюється батьками або особами, які їх замінюють. Виховний ідеал української сім'ї. Принципи сімейного виховання: цілеспрямованість; зв'язок з життям; діяльнісний підхід; самодіяльність дітей у поєднанні з управлінням дорослих; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Провідні напрями виховання дітей у сім'ї: формування особистісних якостей громадянина, правове виховання, моральне виховання, статеве виховання, художньо-естетичне виховання, формування духовності і духовної культури, родинно-побутової культури, патріотичне виховання, формування мовної культури, екологічне виховання, забезпечення фізичного розвитку дітей,

розумове виховання, розвиток індивідуальних здібностей.

Зміст сімейного виховання.

Методи сімейного виховання як прийоми організації і справляння систематичного впливу батьків на дітей. Особистий приклад батьків, вправи і привчання, організація режиму навчання, праці і відпочинку дітей, виконання ними різних доручень та обов'язків, ігри, пояснення, поради, настанови в системі методів сімейного виховання. Заохочення і покарання в сім'ї. Умови ефективного вибору методів виховання дітей у сім'ї: знання батьками своїх дітей, особистісні якості батьків, наявність спільної діяльності, рівень загальної і педагогічної освіти.

Традиції і народні звичаї у сімейному вихованні.

Умови ефективності сімейного виховання: дружба, духовний контакт між дорослими і дітьми; взаєморозуміння; діалог дітей і дорослих; право дитини на власну точку зору; авторитет батьків; урахування вікових і психофізіологічних особливостей дитини; довіра; культура сім'ї, єдність вимог до дитини.

Істинний (справжній) і фальшивий батьківський авторитет.

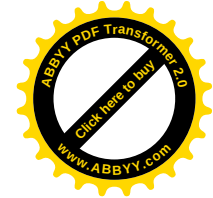
Провідні завдання співпраці класного керівника з батьками вихованців. Педагогічна освіта батьків. Залучення батьків до виховної роботи.

Форми взаємодії класного керівника з батьками вихованців – певний порядок організації їхньої спільної діяльності і спілкування. Класифікація форм взаємодії класного керівника з батьками вихованців.

Колективні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів. Батьківські збори. Педагогічні вимоги до організації і проведення батьківських зборів.

Групові форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: педагогічний лекторій, конференція, вечір запитань і відповідей, диспут, зустрічі з адміністрацією закладу, групові консультації, практичні заняття, взаємодія з батьківським комітетом.

Індивідуальні форми взаємодії класного керівника і батьків учнів: відвідування сім'ї школяра, запрошення батьків до школи, індивідуальна бесіда з батьками, консультація, листування.

ТЕМА 2.16. ВИХОВНА РОБОТА З ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИМИ ДІТЬМИ

Поняття про превентивне виховання дітей і молоді як комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді, на їх допомогу і захист. Концепція превентивного виховання дітей і молоді про формування правової відповідальності дітей і молоді. Конституція як основний документ, що розкриває сутність державного права.

Система превентивного виховання як комплекс заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, освітнього, інформаційно-освітнього та організаційного характеру, спрямованих на формування позитивних соціальних установок, запобігання вживанню наркотичних речовин, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих відносин.

Мета превентивного виховання та формування сталої відповідальної поведінки, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення. Поліаспектність превентивного виховання.

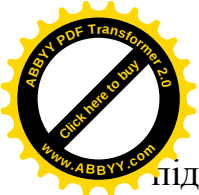
Основні завдання, зміст і пріоритетні напрями превентивного виховання.

Функції превентивного виховання: діагностично-прогностична, корекційно-реабілітаційна, освітньо-консультативна, організаційно-методична, інтегративно-просвітницька.

Структура правової свідомості особистості: правова грамотність, морально-правові і політичні почуття, правове мислення.

Зміст правової культури особистості: знання правових норм; розвинена морально-правова емоційна сфера і мислення; вміння використовувати норми права в інтересах організацій, громадян; потреба у правовій освіті і боротьбі з правопорушеннями. Запобігання правопорушенням серед учнів.

Поняття про педагогічно занедбаних дітей. Причини педагогічної занедбаності. Перевиховання як виховний процес, спрямований на подолання негативних рис особистості, що сформувалися під впливом негативних умов виховання. Виправлення – результат перевиховання. Групи неповнолітніх, які

підлягають перевихованню: важковиховувані діти, педагогічно занедбані підлітки, підлітки-правопорушники, неповнолітні злочинці.

Зміст процесу перевиховання: встановлення сутнісних причин відхилень у моральному розвитку школярів; визначення шляхів і засобів, що впливають на формування стереотипу поведінки; активізація позиції школярів у суспільно корисній діяльності; створення ситуації успіху в навчальній діяльності і сфері дозвілля; застосування системи вимог, засобів заохочення, осуду, стимулювання, контролю.

Функції перевиховання: відновлення, компенсування, стимулювання, виправлення.

Етапи перевиховання: підготовчий, початковий, переломний, завершальний.

Принципи перевиховання: поєднання переконання з примусом, гуманне ставлення до важковиховуваних, об'єктивне ставлення до важковиховуваних у процесі перевиховання, необхідність справляння педагогічного впливу на важковиховуваних у неафектному стані, провідна роль наставника у перевихованні.

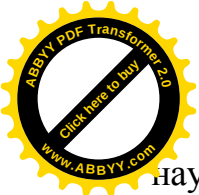
ТЕМА 2.17. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» про пріоритетні напрями діяльності сучасного вихователя.

Класний керівник як педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи, окремими учнями, їхніми батьками; організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку вихованців, їх соціального захисту.

Функції класного керівника і вихователя: розвиваюча, виховна, організаторська, інформаційно-методична, соціальна, дослідницька, координаційна.

Основні напрями діяльності і пріоритетні завдання сучасного класного керівника: виховання громадянина України; формування особистості учня, його

наукового світогляду, розвиток його здібностей та обдарувань; виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів до подальшої освіти і трудової діяльності; виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого ставлення до своїх прав, обов'язків, відповідальності за свої дії; реалізація права учнів на вільне формування світоглядних переконань; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до національних традицій і звичаїв, державної та рідної мови; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та до здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя.

Організація діяльності, права та обов'язки класного керівника.

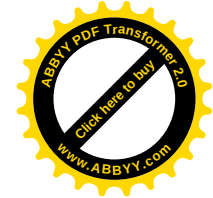
Форми і методи роботи класного керівника. Робота вихователя з батьками вихованців. Форми співпраці класного керівника з батьками вихованців.

Планування виховної роботи. Вимоги до плану виховної роботи: цілеспрямованість; урахування досягнутого рівня розвитку колективу; перспективність; реальність; узгодженість із загальним планом школи; конкретність; розумне поєднання форм роботи; єдність видів виховання; об'єднання зусиль учителів, сім'ї, громадськості.

Принципи планування: урахування діяльнісного підходу, гнучкість планування, оперативність, принцип прихованого педагогічного впливу, урахування вікових особливостей розвитку вихованців.

Структура плану роботи класного керівника: аналіз рівня вихованості учнів і розвитку колективу, виховні завдання на конкретний період; основні виховні справи в учнівському колективі; індивідуальна виховна робота з учнями; організація справ з охорони життя та інтересів дітей; робота з батьками; самоаналіз виховної діяльності.

Педагогічна діагностика в роботі класного керівника. Методи педагогічної діагностики. Методика вивчення учнів та учнівського колективу (мета, завдання, вимоги до вибору методів, обробка результатів). Поняття про вихованість учнів, критерії вихованості, рівень вихованості.

МОДУЛЬ III. ДИДАКТИКА

ТЕМА 3.1. ПРОЦЕС НАВЧАННЯ

Поняття про дидактику. З історії її розвитку Я.А. Коменський як засновник дидактики. Вагомий внесок Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Й. Гербарта, А. Дістервега, К.Д. Ушинського, Д. Дьюї у розвиток дидактики. Основні категорії дидактики: навчання, освіта і самоосвіта, мета, принципи, методи і форми навчання. Завдання дидактики на сучасному етапі її розвитку.

Поняття про процес навчання: методологічні основи, двосторонній характер (викладання, учіння), рушійні сили навчального процесу (протиріччя, мотиви).

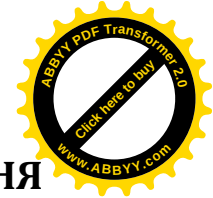
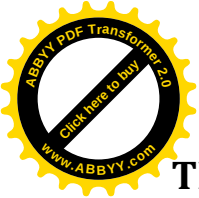
Єдність освітньої, виховної і розвиваючої функцій процесу навчання. Завдання освіти та шляхи їх вирішення в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України «Про загальну середню освіту».

Процес навчання як система; її компоненти: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовний, операційно-дійовий, емоційно-вольовий, контрольно-регулюючий, оцінно-результативний.

Структура діяльності вчителя в навчальному процесі: планування, організація навчальних дій, стимулювання, контроль, аналіз результатів навчання, виховання і розвитку учнів. Особливості діяльності вчителя в сучасних умовах реформування загальноосвітньої школи.

Психологічні основи навчально-пізнавальної діяльності школярів. Навчання як система пізнавальних дій, спрямованих на вирішення освітніх завдань. Структура процесу засвоєння знань (сприйняття, осмислення, розуміння, закріплення, застосування). Роль педагогічної техніки у процесі навчання.

Навчання як багатовимірне явище. Цілеспрямованість, динамічність процесу навчання, його перманентність, комплексність. Продукт процесу навчання, його компоненти: знання, уміння, навички; світогляд особистості; інтелектуальний розвиток; пізнавальні та самоосвітні вміння; політехнічна підготовка тощо.

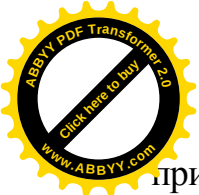

ТЕМА 3.2. ЗАКОНИ, ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ

Закони навчання: закон соціальної зумовленості цілей, змісту, форм та методів навчання; закон взаємозв'язку творчої самореалізації учня та освітнього середовища; закон взаємозв'язку навчання, виховання та розвитку; закон зумовленості результатів навчання характером освітньої діяльності учнів; закон цілісності та єдності освітнього процесу, залежність ефективності навчання від об'єктивних і суб'єктивних чинників (І.Ф. Харламов, Ю.К. Бабанський, І.П. Підласий).

Класифікація закономірностей навчання. *Загальні закономірності*: цілі навчання залежать від рівня і темпів, потреб і можливостей суспільства, рівня розвитку і можливостей педагогічної науки та практики; результативність навчання зумовлюється внутрішніми і зовнішніми умовами та стимуляторами; ефективність дидактичних методів залежить від завдань, змісту, організації, матеріально-технічного забезпечення навчання та від віку і навчальних можливостей учнів; продуктивність навчання спричиняється інтенсивністю зворотних зв'язків, обґрунтованістю регулюючих впливів у процесі навчання; кінцевий результат процесу навчання залежить від результатів попередніх етапів навчання, характеру й обсягу матеріалу, що вивчається, організаційно-педагогічного впливу педагогів, здатності учнів до навчання, часу навчання. *Конкретні закономірності*: дидактичні – результати навчання залежать від методів, засобів навчання, значущості змісту, усвідомлення цілей навчання учнями тощо; гносеологічні – продуктивність засвоєння знань, умінь прямо пропорційна потребі вчитися, вмінню вчитися, обсягу пізнавальної діяльності учнів, рівню проблемності навчання тощо; психологічні – продуктивність навчання прямо пропорційна інтересу, навчальним можливостям учнів, рівню їх пізнавальної активності, розвитку пам'яті, працездатності тощо, управлінські – наприклад: ефективність навчання прямо пропорційна частоті й обсягу зворотного зв'язку, кількості та якості управлінської інформації, стану і можливостям учнів та ін.; соціологічні – продуктивність навчання залежить від обсягу й інтенсивності пізнавальних контактів тощо; організаційні – ефективність навчання залежить від організації, ставлення учнів до навчальної праці, працездатності учнів та вчителів тощо.

Я.А. Коменський про принципи та правила навчання. Принципи і правила навчання в сучасній дидактиці, їх співвідношення. Система дидактичних

принципів: науковість, систематичність і послідовність, доступність, зв'язок теорії з практикою, свідомість й активність учнів у навчанні, наочність, забезпечення міцності знань, умінь і навичок, природовідповідність у навчанні тощо. Принцип науковості, його сутність та шляхи забезпечення в навчальному процесі.

Шляхи забезпечення систематичності і послідовності у навчанні. Логіка навчального предмета і логіка науки. Міжпредметні зв'язки.

Принцип зв'язку навчання з життям. Практика у процесі пізнавальної діяльності учнів. Політехнічна освіта як умова і результат реалізації цього принципу.

Сутність та умови свідомого навчання. Реалізація свідомості та активності учнів у навчальному процесі. Формалізм у навчальній роботі та шляхи його подолання.

Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня їхньої підготовленості і загального розвитку як умова реалізації принципу доступності.

Принцип наочності. Сутність «Золотого правила», сформульованого Я.А. Коменським. Види наочності, вимоги до її оформлення та використання у процесі навчання.

Нетрадиційні принципи навчання: принцип демократизації, гуманізації, диференціації та індивідуалізації навчального процесу, особистісно зорієнтованого навчання тощо.

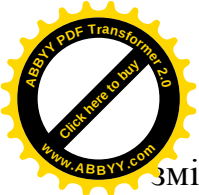
Принципи навчання як категорія дидактики. Взаємозв'язок і взаємозумовленість принципів навчання. Взаємозв'язок принципів і правил навчання.

ТЕМА 3.3. ЗМІСТ ОСВІТИ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Поняття змісту освіти; знання, уміння, навички.

Загальна, політехнічна, професійна освіта, їх взаємозв'язок.

Підходи до визначення змісту освіти. Теорія формальної освіти та її представники в історії педагогічної думки (Й.Г. Песталоцці, М.І. Пирогов). Теорія матеріальної освіти (Я.А. Коменський). Наукові основи визначення змісту освіти, критерії його відбору: цілісне відображення завдань формування всебічно розвиненої особистості у змісті освіти; наукова і практична значущість змісту навчальних предметів; відповідність складності змісту реальним навчальним можливостям школярів відповідного віку; відповідність обсягу

змісту предмета навчальному часу, що відводиться для його вивчення, відповідність методичній і матеріальній базі сучасної школи.

Основні засоби фундаменталізації освіти: зміна співвідношення між прагматичним та загальнокультурним компонентами освіти, зміна змісту і методології навчального процесу, реалізація тріади «екологічне виховання – екологічне навчання – екологічна освіта» тощо.

Зміст освіти у світлі вимог Закону «Про загальну середню освіту» та Національної доктрини освіти України у XXI столітті.

Реорганізація змісту освіти в контексті сучасних освітніх реформ: українознавча спрямованість, відповідність змісту освіти сучасному рівню науки, спрямованість на самостійне отримання, аналіз та застосування інформації, посилена увага до вивчення математики, поглиблене вивчення іноземних мов, економічних і технічних дисциплін, підвищення уваги до екологічної освіти, включення у міждисциплінарних предметів і тем зміст освіти тощо.

Джерела формування змісту освіти – основні сфери самовизначення особистості: людина, суспільство, природа, ноосфера.

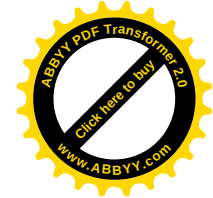
Основні компоненти змісту освіти: базовий; компонент, що відображає національну і регіональну специфіку; компонент, що відображає спеціалізацію школи, її своєрідність; компонент змісту, який може варіювати учитель, і компонент, в якому вільний вибір надається учневі.

Державний стандарт загальної середньої освіти згідно із Законом України «Про загальну середню освіту». Навчальний план сучасної загальноосвітньої школи. Співвідношення у ньому основних компонентів змісту освіти.

Навчальні програми, підручники загальноосвітньої школи, їх аналіз (на прикладі предмета спеціалізації).

Зміст освіти у сучасних школах розвинених країн світу. Залежність змісту середньої освіти від рівня соціально-економічного розвитку суспільства, його перспектив та життєвої перспективи конкретного учня. Загальна інтелектуалізація змісту освіти у процесі освітніх реформ шляхом збільшення навчального часу на вивчення предметів природничо-математичного та інформаційно-технологічного циклів; навчання за допомогою комплексних, модульних, поглиблених, спеціалізованих та інших типів навчальних програм. Уведення державних стандартів змісту освіти та національних навчальних планів у країнах з децентралізованою системою управління освітою (США, Великобританія).

Актуальні проблеми змісту освіти у сучасній вітчизняній школі.

ТЕМА 3.4. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Загальне поняття про методи і прийоми навчання. Метод як багатовимірне явище. Різні підходи до визначення методів навчання: методи навчання як способи передачі навчальної інформації; як способи залучення до безпосередньої практичної діяльності; як способи спільної діяльності вчителя та учнів із досягнення поставлених дидактичних завдань; як способи організації та стимулювання пізнавальної діяльності учнів.

Різноманітність методів навчання, їх класифікації.

Традиційна класифікація методів за джерелами знань (слово, наочність, практика).

Класифікація методів навчання за призначенням: набуття знань; формування умінь і навичок; застосування знань; творчої діяльності; закріплення; перевірки знань, умінь і навичок (М.А. Данилов, Б.П. Єсіпов).

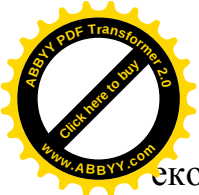
Класифікація методів навчання за дидактичними цілями: методи, що сприяють первинному засвоєнню навчального матеріалу; методи, що сприяють закріпленню і вдосконаленню набутих знань, сформованих умінь і навичок (Г.І. Щукіна, І.Т. Огородников та ін.).

Класифікація методів навчання за типом (характером) пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні); репродуктивні; проблемні; частково-пошукові (евристичні); дослідницькі (І.Я. Лернер, М.М. Скаткін). Характеристика методів цієї класифікації.

Класифікація методів навчання за структурними компонентами пізнавальної діяльності. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності. Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності (Ю.К. Бабанський). Сутність методів навчання.

Визначення методів організації творчої діяльності учнів: дослідницькі, творчо-монологічні, творчо-діалогічні, інтерактивні, ігрові методи навчання. Діалогічні методи навчання – основа творчої взаємодії вчителя й учнів. Дискусія, полеміка, евристична бесіда, методика CASE в навчально-пізнавальній діяльності. Структура та вимоги функціонування цих методів.

Метод проектів, його сутність. Типологія проектів: за домінуючою в проекті діяльністю (дослідницькі, творчі, ігрові, прикладні та ін.); за предметно-змістовною спрямованістю (літературно-творчі, природничо-наукові, музичні,

екологічні, історичні тощо); за тривалістю виконання (короткотривалі, середньої тривалості, довготривалі).

Основні вимоги до використання методу проектів. Загальні підходи до структурування проекту. Параметри оцінки проектної діяльності учнів.

Інтерактивні методи (з англ. interactive – «той, хто взаємодіє, впливає на іншого»), інтерактивне навчання, його характерні особливості. Етапи інтерактивного навчання.

Засоби навчання. Застосування технічних засобів у навчальному процесі. Шляхи підвищення ефективності засобів навчання.

Шляхи подолання формалізму у застосуванні методів і засобів навчання. Оптимальний вибір методів і засобів навчання. Педагогічна техніка (виразність мови, володіння голосом, жестами, мімікою тощо) та її роль у підвищенні ефективності методів навчання.

ТЕМА 3.5. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Поняття про форми навчання (індивідуальна, групова, колективна) та організаційні форми навчання (урок, лекція, семінар, домашня робота тощо).

Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з історії розвитку навчання: індивідуальна, індивідуально-групова, класно-урочна, белл-ланкастерська, план Трампа, мангеймська, Дальтон-план, бригадно-лабораторна тощо.

Розвиток класно-урочної форми організації навчання. Урок – основна форма організації навчального процесу. Типи уроків, їх структур. Гнучкість і рухомість структури уроку. Зв'язок уроку з іншими додатковими формами навчання (домашньою роботою, факультативними заняттями, предметними гуртками тощо).

Нестандартний урок: особливості організації діяльності вчителя й учнів у даній формі організації навчання. Типи нестандартних уроків: уроки змістовної спрямованості (уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції), уроки на інтегративній основі (уроки-комплекси, уроки-панорами), уроки-змагання (уроки-КВБ, уроки-конкурси тощо), уроки суспільного огляду знань (уроки – творчі звіти, уроки-заліки, уроки-консилиуми тощо), уроки комунікативної спрямованості (уроки-діалоги, уроки-диспути, уроки-парадокси тощо), театралізовані уроки, уроки-подорожування, уроки-дослідження, уроки з

різновіковим складом учнів, ділові уроки, рольові ігри та ін.

Основні вимоги до сучасного уроку: організаційні, дидактичні, психологічні, санітарно-гігієнічні. Шляхи підвищення ефективності уроку. Підготовка вчителя до уроку: попередня, безпосередня.

Тематичне і поурочне планування навчальної роботи вчителя. Саморегуляція педагогічної діяльності у процесі підготовки і проведення уроку. Самоаналіз і самооцінка уроку. Алгоритм аналізу уроку.

Лекція, семінарське заняття, диспут, навчально-практичне заняття, навчальна екскурсія, дидактична гра як форми навчальних занять у сучасній школі. Види, призначення, методика проведення, педагогічні вимоги до цих форм роботи.

Домашня навчальна робота: завдання, зміст, організація. Нормативи максимальних навантажень школярів та їх урахування у плануванні домашньої навчальної роботи. Особистісно зорієнтований підхід до організації домашньої роботи школярів.

Організація факультативних занять та гуртків: завдання, зміст, методи пізнавальної діяльності.

Залучення учнів до роботи з книгою та іншими джерелами знань. Самоосвіта учнів. Мотиви і зміст самоосвіти, її організація (автономно, паралельно до навчальної роботи). Шляхи зближення навчальної та самоосвітньої діяльності школярів.

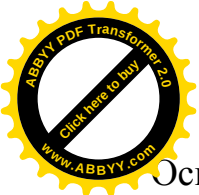
Альтернативні форми організації навчання у вітчизняній і зарубіжній практиці (уроки – ділові ігри, уроки-мандрівки, уроки-консилиуми тощо; навчальні центри за інтересами, «школи без стін», відкриті навчання та ін.).

ТЕМА 3.6. СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Поняття «технологія навчання». Методологічні основи педагогічної технології: концептуальність, науковість, системність, оптимальність, ефективність, результативність тощо. Структура педагогічної технології: концептуальний, змістовний, процесуальний компоненти, їх характеристика.

Види технологій (залежно від позиції учня у процесі навчання): авторитарні, дидакто-центричні, особистісно орієнтовані, гуманно-особистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання тощо.

Проблемне навчання як дидактична технологія, її характерні ознаки.

Основні етапи (ланки) проблемного навчання (створення проблемної ситуації і формулювання навчальної проблеми; усвідомлення і прийняття її школярами; висунення гіпотези; розв'язання проблеми; перевірка результату). Проблема ситуація, засоби її створення: проблемні питання, дослідницькі завдання, пізнавальні задачі (емпіричні, теоретичні, логічні) тощо. Перебіг розв'язання проблемної ситуації. Організація проблемно-пошукової діяльності учнів. Оптимальне поєднання пояснювально-ілюстративного та проблемного навчання. Формування науково-дослідницьких умінь учнів.

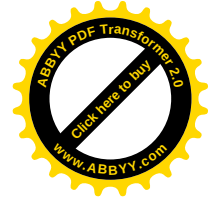
Програмована технологія навчання з опосередкованим керівництвом пізнавальною діяльністю школярів, її сутність. Принципи програмування (лінійний, розгалужений, змішаний). Способи програмування. Особливості структури підручника у програмованому навчанні. Перспективи розвитку і застосування програмованого навчання.

Комп'ютерні технології навчання. Алгоритм як система послідовних дій. Умови ефективності програмованого і комп'ютерного навчання. Модульне навчання: мотиваційний, контрольно-смысловий та адаптивно-перетворюючий модулі у процесі навчання.

Розвиваючі технології навчання як основа формування творчої особистості, їх суттєві ознаки, принципи.

Особистісно орієнтовані технології навчання, їх сутність: психолого-педагогічна допомога дитині в становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. Характеристика технології інтенсифікації навчання на основі знакових моделей навчального матеріалу (В.Ф. Шаталов), проектна та інтерактивні технології навчання. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищій школі тощо.

Пошук нових педагогічних технологій у теорії і практиці навчання. Нові інформаційні технології навчання як реалізація соціального замовлення, як відкрита система освіти в Україні, що забезпечує кожній дитині і дорослому власну траєкторію самоосвіти, формування самоосвітньої компетентності.

ТЕМА 3.7. ДІАГНОСТИКА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Діагностика навчально-пізнавальної діяльності учнів – складова процесу навчання. Діагностування як сукупність контролю, перевірки, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, прогнозування подальшого розвитку.

Контроль і його роль в управлінні навчальною діяльністю учнів. Функції контролю: контролююча, навчальна, виховна, розвиваюча, орієнтуюча, діагностична тощо. Види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий, їх завдання.

Організація контролю: час організації і проведення контролю, частота і послідовність, характер і форми (індивідуальна, групова, фронтальна).

Методи контролю і перевірки знань, умінь і навичок школярів: методи усного та письмового контролю, графічного, практичного, програмованого контролю. Тестування, вимоги до його проведення.

Правила обліку успішності (систематичність, поглибленість, усебічність, індивідуальний підхід, гласність, об'єктивність тощо).

Види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий.

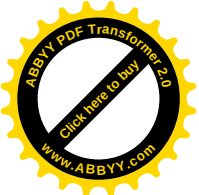
Оцінювання навчальних досягнень учнів як дидактична проблема. Тематична атестація: вимоги до її організації та проведення. Державна підсумкова атестація школярів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою, її переваги. Критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти.

Моніторинг якості освіти в системі загальноосвітньої підготовки молоді. Об'єкти оцінювання, рівні функціонування (індивідуальний, локальний, муніципальний, регіональний, державний). Функції моніторингу (підзвітності, інформаційно-просвітницька, наукового прогресу, ухвалення рішень, адміністративного контролю тощо).

Види моніторингу. Згідно із суб'єктом проведення: зовнішній та внутрішній; відповідно до завдань: інформаційний, управлінський, педагогічний. Підвиди педагогічного моніторингу: дидактичний, виховний, освітній.

Специфіка діагностування в різних типах шкіл, у системі диференційованого навчання. Контроль, оцінювання та облік результатів навчально-пізнавальної діяльності у досвіді роботи педагогів-новаторів.

ТЕМА 3.8. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Поняття інтенсифікації та оптимізації процесу навчання, їх взаємозв'язок. Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про освіту», Державна програма «Вчитель» про значення відбору оптимального кола знань і вмінь, що формуються в учнів, про розширення можливостей для вчителів у виборі оптимальних методів, форм і засобів навчання. Критерії оптимізації процесу навчання: ефективність процесу навчання, якість навчання, оптимальність витрат часу і зусиль учителів та учнів.

Передовий педагогічний досвід, його ознаки (високі кількісні та якісні показники, оптимальність, сталість і стабільність, можливість творчого наслідування досвіду іншими педагогами, перспективність, наукова обґрунтованість), існування елементів новизни та оригінальності тощо.

Вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду: організаційні одиниці (методичні секції та об'єднання, проблемні лабораторії, школи передового досвіду, науково-педагогічні семінари тощо); форми (відкриті заняття, науково-методичні конференції, педагогічні читання, виставки, самоосвіта тощо); методи (спостереження, бесіда, анкетування, експеримент, вивчення літератури, результатів діяльності школярів тощо).

Аналіз досвіду творчої діяльності педагогів-новаторів (на вибір випускника).

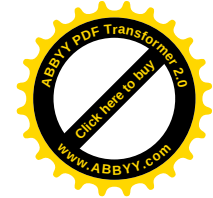
Система способів оптимізації навчального процесу; комплексне планування завдань навчання, виховання і розвитку: діагностика індивідуальних пізнавальних можливостей школярів, оптимальний вибір методів, засобів і форм навчання, педагогічне проектування, диференціація й індивідуалізація навчання тощо.

Педагогічне проектування, його завдання, значення на сучасному етапі розвитку школи.

Диференціація та індивідуалізація навчання: сутність понять. «Зовнішня» і «внутрішня» диференціації, шляхи і засоби їх здійснення. Профільна й рівнева диференціації.

Навчання обдарованих учнів: суть, види, принципи. Форми, методи роботи (прискорене навчання, збагачене навчання, створення спеціальних класів і спеціальних шкіл тощо).

Самоврядування (самоорганізація) навчально-пізнавальної діяльності школярів і його роль у розв'язанні проблем диференціації та індивідуалізації навчального процесу у школі.

МОДУЛЬ IV. ШКОЛОЗНАВСТВО

ТЕМА 4.1. СИСТЕМА ОСВІТИ В УКРАЇНІ. НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ

Школознавство як галузь педагогічної науки, що вивчає закономірності, принципи та організаційні засади діяльності загальноосвітніх навчально-виховних закладів, розробляє оптимальні форми і методи управління освітою, питання наукової організації педагогічної праці у школі.

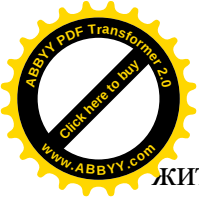
В історії вітчизняної освіти були такі типи шкіл: школи грамоти, школи книжного навчання, школи майстрів грамоти, монастирські та школи-дяківки у Київській Русі; братські школи, школи мандрівних дяків, колегіуми, школи мистецтв, католицькі та протестантські школи, академії часів українського національного Відродження; церковнопарафіяльні, повітові, міністерські, земські школи, гімназії, пансіони шляхетних дівчат, кадетські корпуси, ліцеї, університети XIX століття; єдина трудова політехнічна школа радянського часу. Спадкоємність традицій вітчизняної школи. Роль школи в поглибленні гуманістичних і демократичних основ життя суспільства.

Поняття системи освіти в Законі України «Про освіту». Структура освіти: дошкільна освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта.

Освітні рівні: початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта.

Наукові основи функціонування системи загальноосвітньої системи у законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту».

Система загальної середньої освіти (загальноосвітні навчальні заклади всіх типів і форм власності, навчально-виробничі комбінати, позашкільні заклади, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I–II рівнів). Створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України – головна мета української системи освіти. Її завдання: формування особистості, професіонала-патріота України; збереження і продовження української культурно-історичної традиції; виховання людини демократичного світогляду; формування цілісної картини світу і сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей; виховання здорового способу життя; формування трудової і моральної

життєтворчої мотивації, активної громадянської позиції тощо (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті).

Школа як культурний і соціальний інститут у системі безперервної освіти і провідна ланка у вітчизняній системі освіти. Вплив соціально-економічного, політичного ладу, культурно-історичних і національних особливостей на характер системи освіти у державі.

Основні принципи освіти в Україні: доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти; інтеграція з наукою та виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Національний характер освіти. Однаковий доступ до якісної освіти. Неперервність освіти – освіта впродовж життя. Єдність освіти і науки.

Органи освіти: їх функції та структура. Принципи управління закладами освіти: принцип державотворення, принцип науковості, принцип демократизації, принцип гуманізації, принцип цілеспрямованості, принцип плановості, принцип компетентності, принцип оптимізації, принцип ініціативи й активності, принцип об'єктивності в оцінці виконання працівниками закладу освіти обов'язків, принцип поєднання колегіальності з персональною відповідальністю (М.М. Фіцула). Шляхи модернізації управління освітою, які визначені в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті: пошук нових відкритих і демократичних моделей управління галуззю, утвердження державно-громадської системи управління.

Зв'язок освіти з розвитком громадянського суспільства. Створення шкіл нового типу: ліцеї, гімназії, коледжі, авторські школи тощо. Принципи їх організації.

Міжнародна співпраця та інтеграція у сфері освіти. Пріоритет національних інтересів, збереження й розвитку інтелектуального потенціалу нації, миротворна спрямованість міжнародної співпраці, орієнтація на національні, загальнолюдські фундаментальні цінності.

Пріоритетні напрями реформування національної системи освіти України у XXI столітті.

Пріоритети державної політики в розвитку освіти: особистісна орієнтація освіти, розвиток україномовного освітнього і культурного простору, формування національних та загальнолюдських цінностей, упровадження інформаційних педагогічних технологій, використання наукових результатів як бази і змісту навчання, інтеграція української освіти у європейський та світовий освітній простір тощо.

ТЕМА 4.2. УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Педагогічний менеджмент як комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований на підвищення його ефективності (згідно з визначенням В.В. Крижка та Є.М. Павлютенкова).

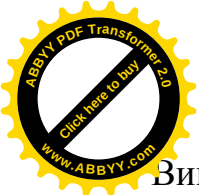
Загальноосвітні навчальні заклади в системі неперервної освіти в Україні. Правові, організаційні та фінансові засади ЗОШ у законах «Про освіту», «Про загальну середню освіту». Навчальні плани, програми, стандарти змісту загальної освіти в різних типах шкіл.

Принципи управління освітою та школою: принцип науковості, принцип компетентності й відповідальності, принцип конкретності та діловитості, принцип економізації, принцип перспективності та цілеспрямованості, принцип плановості, принцип спеціалізації, принцип гуманізації, принцип національної свідомості й патріотизму.

Управлінські органи у школі: органи колегіального управління школою (конференція, рада школи, педагогічна рада тощо); адміністрація школи (директор, його заступники); органи громадського самоврядування (учком, профком, методична рада, батьківський комітет). Конференція колективу навчального закладу як вищий орган самоврядування у школі.

Функції управління: планування, організація, контроль, регулювання та аналіз (Т.М. Десятов). Згідно з визначенням М. Поташика функції управління: прогнозування, програмування, планування, організація, регулювання, контроль, аналіз, коригування, стимулювання та ін.

Планування та облік роботи школи. План – головний елемент у керуванні.

Вимоги до планування: чіткість, зрозумілість, педагогічна доцільність, єдине спрямування, концептуальна єдність заходів у досягненні сформульованих цілей. Види планування: перспективне, річне, поточне тощо.

Зміст річного планування: забезпечення прав особистості на освіту, управління підвищенням професійної кваліфікації вчителів, керівництво педагогічним процесом, організація підвищення якості виховного процесу, соціально-економічна діяльність школи, демократизація та координація внутрішньошкільного контролю.

Основні розділи річного плану школи: вступ, діяльність педагогічного колективу зі створення умов для реалізації Закону України «Про загальну середню освіту», організація навчально-пізнавальної діяльності учнів, розвиток виховної системи, науково-теоретична та методична робота з кадрами, охорона здоров'я учнів, співдружність сім'ї, школи, громадськості, позашкільних установ з метою розвитку особистості учнів, організація контролю за діяльністю учасників навчально-виховного процесу тощо.

Інспектування загальноосвітнього закладу. Види інспектування: фронтальне, вибіркове, тематичне.

Особливості внутрішньошкільного контролю і його види: фронтальний, тематичний, персональний, оглядовий.

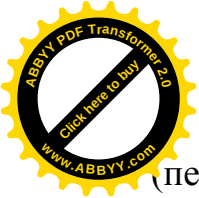
Форми контролю: колективна, взаємоконтроль, самоконтроль, адміністративний, плановий або позаплановий (регульовальний).

Методи контролю: спостереження, перевірка документації, опитування, тестування, ретроспективний розбір тощо.

Актуалізація моніторингу навчально-виховної роботи в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в освітній системі. Види освітнього моніторингу: інформаційний, управлінський, педагогічний. Підвиди педагогічного моніторингу: дидактичний, виховний, освітній.

Значення методичної роботи для підвищення рівня професійної підготовки вчителя. Напрями методичної роботи: поглиблення професійних знань, вивчення принципів розвитку національної школи, освоєння сучасних технологій навчання і виховання, упровадження передового педагогічного досвіду тощо.

Організаційні форми внутрішньої методичної роботи освітнього закладу: індивідуальні (самоосвіта, стажування, наставництво, консультації, дистанційне навчання тощо); колективні постійно діючі (методичні об'єднання, творчі групи, школи передового педагогічного досвіду тощо); колективні періодичні

(педагогічні читання, методичні конференції, семінари, семінари-практикуми, методичні оперативні наради, лекторії, групові консультації тощо).

Нетрадиційні організаційні форми і методи методичної роботи: фестиваль педагогічних ідей і знахідок, методичний фестиваль, ярмарок педагогічної творчості, педагогічна олімпіада, педагогічний консиліум, ділова гра, рольова гра, педагогічна вікторина, творчі зустрічі, педагогічний консиліум, методичний аукціон, тренінги тощо.

Підвищення кваліфікації та атестація педагогічних працівників. Особливості діяльності інститутів післядипломної освіти. Форми підвищення кваліфікації вчителів, вихователів.

Атестація педагогічних працівників. Кваліфікаційні категорії: спеціалісти, спеціалісти II категорії, спеціалісти I категорії, спеціалісти вищої категорії. Педагогічне звання: старший учитель, учитель-методист, педагог-організатор, методист.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ПЕДАГОГІКИ

Документи

1. Державна національна програма «Освіта»: Україна XXI століття // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – С. 600–623.

2. Державна програма «Вчитель» // Директор школи. – 2002. – № 23–24. – С. 3–22.

3. Закон України «Про освіту» // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – С. 577–600.

4. Закон України «Про загальну середню освіту» // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – С. 623–644.

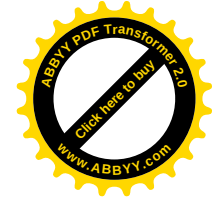
5. Конвенція ООН про права дитини. – К., 1997. – 32 с.

6. Конституція України. – К., 1996. – 56 с.

7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7–13.

8. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 19–25.

9. Національна доктрина розвитку освіти // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – С. 644–658.

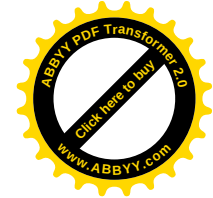
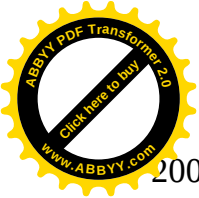

Навчальні посібники та монографії

1. Амонашвили Ш. А. Педагогическая симфония / Ш. А. Амонашвили. – К. : Плеяди, 2005.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України / Л. В. Артемова. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
3. Безпалко О. В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. / О. В. Безпалко. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 176 с.
4. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / І. М. Богданова. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
5. Болонський процес: проблеми, пошуки, перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 21–22 берез. 2006 р. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 214 с.
6. Бондар В. Дидактика / В. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
7. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / [за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
8. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
9. Галус О. М. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. / О. М. Галус, Л. М. Шапошнікова. – К. : Вища школа, 2006. – 215 с.
10. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
11. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
12. Гришина Т. В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи / Т. В. Гришина. – Харків : Основа. – 2003. – 96 с.
13. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом / [Десятов Т. М., Коберник О. М., Тевлін Б. Л., Чепурна Н. М.]. – Харків. : Основа, 2003. – 240 с.
14. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В. И. Загвязинский, Р. Астаханов. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
15. Загвязинский В. И. Исследовательская деятельность педагога / В. И. Загвязинский. – М. : Академия, 2007. – 156 с.
16. Зайченко І. В. Педагогіка / І. В. Зайченко. – Чернігів : Деснянська правда, 2003. – 528 с.
17. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підруч. / А. Й. Капська. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
18. Кузьминський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьминський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.
19. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 324 с.

20. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.
21. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
22. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : ОВС, 2002. – 400 с.
23. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки / О. О. Любар. – К. : Знання, 2006. – 447 с.
24. Мазуха Д. С. Педагогіка / Д. С. Мазуха, Н. І. Опанасенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.
25. Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко. – К. : Рід. школа, 1980. – 327 с.
26. Малафійк І. В. Дидактика / І. В. Малафійк. – К. : Кондор, 2005. – 398 с.
27. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні / Л. А. Медвідь. – К. : Вікар, 2003. – 335 с.
28. Методологія і методика соціологічних досліджень : Метод. реком. [для студ. соц.-гуман. факультету] / [уклад. Л. О. Бут]. – Суми : СумДПУ, 2006. – 68 с.
29. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка / Н. Є. Мойсеюк. – К. : Гранма, 1999. – 350 с.
30. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 176 с.
31. Народна педагогіка: світовий досвід / [уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко]. – К. : Знання-Прес, 2003. – 124 с.
32. Омеляненко В.Л. Педагогіка: завдання і ситуації : практ. / Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І., Вовк Л.П. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 423 с.
33. Омеляненко С. В. Педагогіка: Тестові завдання : навч. посіб. / С. В. Омеляненко. – К. : Знання, 2008. – 391 с.
34. Оржеховська В. М. Класний керівник у сучасній школі / В. М. Оржеховська. – К., 1996.
35. Островерхова Н. М. Методологія аналізу якості уроку як педагогічної системи : [монографія] / Н. М. Островерхова. – Х. : ТИТУЛ, 2008. – 402 с.
36. Педагогіка в запитаннях і відповідях : [навч. посіб.] / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова, Г. Ю. Лаврешина. – К. : Знання, 2006. – 252 с.
37. Педагогіка : хрестоматія / [уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко]. – [2-ге вид., стер.]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 700 с.
38. Педагогический поиск / [сост. И. Н. Баженова]. – М. : Педагогика, 1984. – 544 с.
39. Пермяков О. А. Педагогіка. / О. А. Пермяков, В. В. Морозов. – К. : Знання,

2006. – 171 с.

40. Пласт: становлення особистості : наук.-метод. посіб. / [авт.-кол. : А. Б. Зайченко та ін.] ; Ін-т проблем виховання АПН України. – К. : Пед. думка, 2007. – 220 с.

41. Полякова О. М. Актуальні аспекти соціально-правового захисту молоді в сучасній Україні : навч. посіб. / Полякова О. М., Приходько Г. В., Сапарай Ю. В. ; за заг. ред. О. М. Полякової. – Суми : Вид-во «Університетська книга», 2009. – 240 с.

42. Психологія дидактики. – К. : Благ. фонд «Перше вересня», 2004. – 128 с.

43. Родинна педагогіка : навч.-метод. посіб. / [А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін.]. – К. : ПАРАПАН, 2002. – 216 с.

44. Рожков М. И. Организация воспитательного процесса в школе. / М. И. Рожков, Л. В. Байбородова. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2000. – 256 с.

45. Сбруєва А. А. Порівняльна педагогіка / А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во «Університетська книга», 2005. – 320 с.

46. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань : Препринт / А. А. Сбруєва. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – 80 с.

47. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) : [монографія] / А. А. Сбруєва. – Суми : Ват «Сумська обласна друкарня». Вид-во «Козацький вал», 2004. – 500 с.

48. Сбруєва А.А. Курсова робота з педагогіки / Сбруєва А. А., Кононенко М. П., Листопад О. В., Рисіна М. Ю. – Суми, 2009. – 145 с.

49. Сидоренко В. К. Основи педагогічних досліджень / В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. – К. : Зеніта, 2000. – 259 с.

50. Синчук С. М. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. / С. М. Синчук, В. Я. Буряк. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2006. – 318 с.

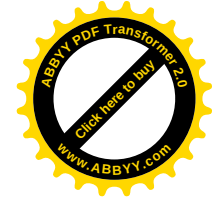
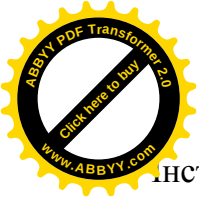
51. Социальная педагогіка : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.] / [под ред. В. А. Никитина]. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2002. – 272 с.

52. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої]. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 336 с.

53. Соціальна педагогіка : теорія і технології : підруч. / [за ред. І. Д. Зверєвої]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.

54. Стельмахович В. Г. Українська народна педагогіка / В. Г. Стельмахович. – К., 1997. – 312 с.

55. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посіб. [для студ. пед. навч. закл., держ. ун-тів]. / Мирослав Гнатович Стельмахович ;

Інститут змісту і методів навчання. – К. : [б. и.], 1997. – 232 с.

56. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1976. – 396 с.

57. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : [в 5 т.] Т. 5. Статті / В. О. Сухомлинський; [редкол. : Дзеверін О. Г. (голова), Грищенко М. М., Заволока С. П., Сухомлинська Г. І. [та ін.]]. – К. : Рад. шк., 1977. – 639 с.

58. Сухомлинський В. Мудрость родительской любви / В. Сухомлинський. – М. : Молодая гвардия, 1988. – 303 с.

59. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1978. – 263 с.

60. Сучасні шкільні технології : [у 2 ч.] Ч. 1 / [упоряд. : І. Рожнятовська, В. Зоц]. – К. : Ред. загальнопедагогічних газет, 2004. – 128 с.

61. Сучасний урок: Панорама методичних ідей / [голов. ред. : Н. Харківська]. – Х. : Основа, 2004. – 128 с. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство»).

62. Українська етнопедагогіка: історичний контекст : [навч.-метод. посіб.] / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника ; за ред. Н. Лисенко. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2005. – 184 с.

63. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2003. – 528 с.

64. Ягупов В. В. Педагогіка / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

65. Якса Н. В. Основи педагогічних знань / Н. В. Якса. – К. : Знання, 2007. – 358 с.

Додаткова література

1. Адамова А. М. Впровадження особистісно зорієнтованої моделі навчально-виховного процесу / А. М. Адамова // Управління школою. – 2008. – № 11. – С. 2–12.

2. Айрапетова В. В. Актуальные проблемы воспитания / В. В. Айрапетова // Педагогика. – 2008. – № 5. – С. 104–109.

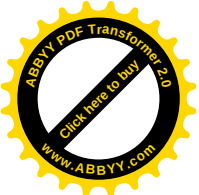
3. Алгоритм діяльності в компетентісно зорієнтованій освіті // Директор школи. Україна. – 2009. – № 1. – С. 27–29.

4. Антоненко О. Моніторинг якості знань у школі / О. Антоненко // Завучу. Усе для роботи. – 2009. – № 11–12. – С. 7–16.

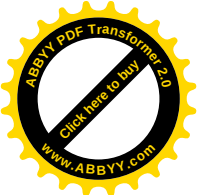
5. Бажанюк В. Системний підхід при вивченні особливостей розвитку науково-обдарованої молоді / В. Бажанюк // Обдарована дитина. – 2010. – № 3. – С. 2–8.

6. Балацька Н. Порівняльний аналіз англійської та української систем професійної орієнтації учнів / Н. Балацька // Рідна школа. – 2005. – № 11. – С. 76–77.

7. Баранюк С. Соціометричні методи у вивченні класного колективу / С. Баранюк // Директор школи. – 2009. – № 4, листопад. – С. 27–28.

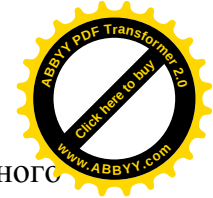
8. Белікова Р. Учнівський контроль і самооцінка знань / Р. Белікова // Завуч. – 2009. – № 5, лютий. – С. 5–7.
9. Бессонов Р. В. Интенсификация и оптимизация процесса обучения школьников профильных классов / Р. В. Бессонов // Педагогика. – 2007. – № 1. – С. 28–32.
10. Бех І. Д. Впровадження інтерактивних методів виховання у практику роботи школи / І. Д. Бех // Позакласний час. – 2008. – № 8. – С. 5–20.
11. Бех І. Д. Теоретико–прикладний сенс компетентісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 26–31.
12. Бех І. Д. Школа особистісно-орієнтованої педагогіки / І. Д. Бех // Позакласний час. – 2010. – № 3. – Вкладка.
13. Білоконь Л. Метод проектів в навчально-виховному процесі / Л. Білоконь // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 5. – С. 15–17.
14. Бобир Г. Метод проектів у сучасній школі / Г. Бобир // Біологія. – 2008. – № 13, травень. – С. 12–13.
15. Богачик Т. С. Сучасні технології освітнього моніторингу / Т. С. Богачик // Управління школою. – 2009. – № 5. – С. 20–31.
16. Божко І. Розвиток пізнавальної активності засобами особистісно орієнтованого навчання / І. Божко // Початкове навчання та виховання. – 2009. – № 16/18. – С. 31–38.
17. Бородін С. Скаутінг: з минулого у майбутнє / С. Бородін // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2009. – № 40, жовтень. – С. 16–19.
18. Бугрій О. Сутність поняття «педагогічні технології» / О. Бугрій // Вища освіта. – 2007. – № 1. – С. 20–25.
19. Бурлаєва Л. Ф. Система формування успішної особистості школяра / Л. Ф. Бурлаєва // Управління школою. – 2008. – № 12. – С. 9–24.
20. Васьков Ю. Концепція розвитку фізичного виховання в загальноосвітніх школах / Ю. Васьков // Здоров'я та фізична культура – 2005. – № 6. – С. 3–5.
21. Відмиш Л. І. Система виховної роботи / Л. І. Відмиш // Виховна робота в школі. – 2008. – № 5. – С. 5–12.
22. Вовченко О. Реалізація системи громадянського виховання / О. Вовченко // Директор школи. Україна. – 2010. – № 6. – С. 56–60.
23. Гаркуша О. Учнівський проект як одна з форм реалізації задач громадянського виховання / О. Гаркуша // Виховна робота в школі. – 2009. – № 4. – С. 17–20.
24. Герасимович Н. Інтерактивні методи навчання: семінар для педагогів / Н. Герасимович // Психолог. – 2009. – № 17. – С. 12–14.

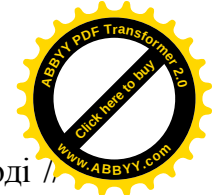
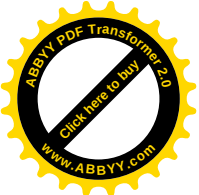
25. Гладунський В. Н. Урок залишається основою навчального процесу / В. Н. Гладунський // Обдарована дитина. – 2006. – № 8. – С. 19–28.
26. Глінчевська Я. Роль учнівського самоврядування в школі / Я. Глінчевська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – № 5. – С. 74–79.
27. Гончаренко С. Фундаменталізація освіти як дидактичний принцип // Шлях освіти. – 2008. – №1. – С. 2–6.
28. Гринько В. Основні критерії передового педагогічного досвіду / В. Гринько // Рідна школа : наук.-пед. журн. – 2007. – № 3, березень. – С. 13–15.
29. Громадянська освіта – Україна. Проект // Завуч : Шкільний світ. – 2008. – № 10. – С. 8–9.
30. Даниленко Л. Створюємо лінію індивідуального навчання / Л. Даниленко // Директор школи. Україна. – 2009. – № 2. – С. 3–11.
31. Дахін А. Педагогічний моніторинг: концепція й застосування / А. Дахін // Відкритий урок: розробки технології, досвід. – 2008. – № 9. – С. 57–58.
32. Дивногорцева С. Культуросообразність православного виховання / С. Дивногорцева // Педагогіка. – 2009. – № 1. – С. 30–37.
33. Дригайло С. М. КТС – шлях до соціалізації учнів / С. М. Дригайло, С. Б. Виноградова // Виховна робота в школі. – 2008. – № 5. – С. 13–16.
34. Дубинська А. Сутність та актуальність інноваційних педагогічних технологій / А. Дубинська // Завучу. Усе для роботи. – 2010. – № 4. – С. 2–8.
35. Екологічне виховання: спецвипуск // Позашкілля : Шкільний світ. – 2008. – № 2.
36. Жук Л. Джерело багатства держави: робота з обдарованою молоддю в умовах сучасної освітньої системи / Л. Жук // Управління школою. – 2009. – № 10, травень. – С. 21–22.
37. Завалевський Ю. Зміст, форми та методи громадянського виховання старшокласників у позаурочній діяльності / Ю. Завалевський // Директор школи. Україна. – 2007. – № 9. – С. 23.
38. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2008. – № 13–15. – С. 20–92.
39. Зазуліна Л. Технологія концентрованого навчання: теорія та практика / Л. Зазуліна // Директор школи. – 2008. – № 6, лютий. – С. 3–8.
40. Залуцький О. Гуманістичні засади в сучасному освітньо-виховному процесі / О. Залуцький // Рідна школа. – 2008. – № 1. – С. 69–70.
41. Замула Л. Ф. Колективна творча справа як засіб формування особистості через учнівський колектив / Л. Ф. Замула // Виховна робота в школі. – 2008. – № 1. – С. 43–46.

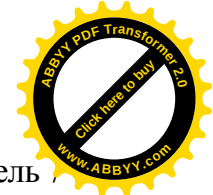
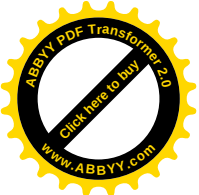
42. Здор С. В. НТУ як ефективна форма роботи з обдарованими дітьми / С. В. Здор // Біологія. – 2009. – № 2. – С. 10–14.
43. Калошин В. Ф. Проблемне навчання – перспективний напрям розвитку творчих здібностей учнів / В. Ф. Калошин // Управління школою. – 2008. – № 16. – С. 2–6.
44. Кікінежді О. М. Формування гендерної культури молоді / О. М. Кікінежді // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 1. – С. 25–30.
45. Кірімханова Т. Скаутський рух і управлінська діяльність / Т. Кірімханова // Директор школи. Україна. – 2008. – № 1. – С. 35–38.
46. Кіян О. Батьківсько-вчительська взаємодія як педагогічний феномен / О. Кіян // Рідна школа. – 2009. – № 8/9. – С. 32–35.
47. Кирилюк Л. Активне навчання : інструментарій та методи / Л. Кирилюк // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 1. – С. 43–48.
48. Козіна Ж. Методики поєднання фізичного та інтелектуального розвитку дитини / Ж. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 5. – С. 44–50.
49. Котелькіна Г. Інтерактивні форми роботи з батьками / Г. Котелькіна // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2009. – № 4. – С. 69–71.
50. Котелянець Н. Система трудового виховання / Н. Котелянець // Трудове навчання в школі. – 2010. – № 1. – С. 5–10.
51. Кульчицька О. І. Обдарованість: природа і суть / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 17 – 24.
52. Кундеревич О. Етика і освіта: виховання особистості / О. Кундеревич // Рідна школа : наук.-пед. журн. – К. : Рід. шк., 2009 – № 2/3. – С. 53–55.
53. Кушнір В. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості / В. Кушнір // Рідна школа. – 2009. – № 4. – С. 66–69.
54. Ларченко Ю. О. Методичне об'єднання класних керівників: проблеми, пошуки, рішення / Ю. О. Ларченко // Класному керівнику. Усе для роботи : наук.-метод. журн. – 2009. – № 2. – С. 2–4.
55. Литвиненко Л. Інтерактивне виховання в сучасній школі / Л. Литвиненко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 1. – С. 52–55.
56. Ловат М. Роль релігійного виховання у розв'язанні між культурних та міжрелігійних розбіжностей / М. Ловат // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 15–19.
57. Луговий В. І. Диференціація середньої освіти в країнах організації економічного співробітництва і розвитку / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1. – С. 60–67.
58. Ляментовська І. С. Учніське самоврядування / І. С. Ляментовська // Виховна робота в школі. – 2009. – № 10, жовтень. – С. 43–46.

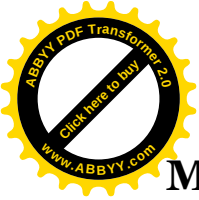
59. Ляшенко, О. І. Диференціація як основоположний принцип шкільного навчання / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України : наук.-теорет. та інформ. журн. АПН України. – 2009. – № 1. – С. 40–45.
60. Макаренко А. С. Колектив и воспитание личности / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1972. – 336 с.
61. Максименко С. Д. Диференційоване навчання: до проблеми психологічного супроводу / С. Д. Максименко // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1. – С. 46–53.
62. Максимова Н. Інтерактивні методи навчання: крок у майбутнє / Н. Максимова, Л. Порох // Рідна школа : наук.-пед. журн. – 2008. – № 12. – С. 35–38.
63. Мельник Ю. Основи організації індивідуального профільного навчання в умовах сільської школи / Ю. Мельник // Рідна школа. – 2009. – № 4. – С. 26–29.
64. Національна державна комплексна програма естетичного виховання / [уклад. : І. А. Зязюн, О. М. Семашко]. // Рідна школа. – 1995. – № 12.
65. Овдієнко Л. Музейна педагогіка як засіб громадянського виховання учнів / Л. Овдієнко // Завуч. – 2009. – № 14, травень. – С. 12–13.
66. Опрацьовуємо коопероване навчання / друкується за виданням «Сучасна освіта України: перспективні освітні технології» // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 7/8. – С. 32.
67. Павленко О. Сучасна робота класного керівника / О. Павленко // Відкритий урок. – 2009. – № 1. – С. 61–63.
68. Пархоменко Л. П. Громадянське виховання: теорія та досвід / Л. П. Пархоменко // Виховна робота в школі. – 2008. – № 4. – С. 2–22.
69. Пастухова Ю. В. Проекти в системі виховної роботи школи / Ю. В. Пастухова // Виховна робота в школі. – 2008. – № 5. – С. 17–27.
70. Пинка Н. Мій погляд на сучасний педагогічний процес / Н. Пинка // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 3. – С. 18–19.
71. Плюси і мінуси самоуправління в школі // Шкільний світ. – 2009. – № 36. – С. 23–24.
72. Погребняк А. Формування в юнацтва моральних понять і переконань на заняттях фізичного виховання / А. Погребняк // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – № 3. – С. 13–16.
73. Пометун О. Технологія інтерактивного навчання як інноваційне педагогічне явище / О. Пометун // Рідна школа. – 2007. – № 5. – С. 46–49.
74. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / [О. Пометун, Л. Пироженко]. – К. : А.С.К., 2005. – 192 с.
75. Помогаймо В. До питання про якість сучасної освіти / В. Помогаймо // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 44–45.

76. Проект «Громадянин» – важлива форма громадянського виховання молоді // Завуч. – 2009. – № 3, січень. – С. 5–11.
77. Радул О. До витоків формування сімейного виховання у давніх слов'ян та їхніх пращурів / О. Радул // Рідна школа. – 2009. – № 2/3. – С. 69–72.
78. Радченко А. Є. Модель вивчення ефективності впровадження профільного навчання / А. Є. Радченко // Управління школою. – 2009. – № 5. – С. 12–19.
79. Рачкова Л. Роль домашнього завдання у навчально-виховному процесі / Л. Рачкова // Завучу. Усе для роботи. – 2009. – № 10. – С. 2–3.
80. Рибальченко І. М. Батьківський комітет класу / І. М. Рибальченко // Класному керівнику. Усе для роботи : наук.-метод. журн. – 2009. – № 1. – С. 24–29.
81. Роговиць О. Єдність вимог школи і сім'ї у вихованні громадянської культури особистості / О. Роговиць // Рідна школа. – 2009. – № 1. – С. 31–34.
82. Романовська Л. Проблема ефективності роботи дитячих громадських об'єднань у процесі соціального виховання / Л. Романовська // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 2. – С. 19–23.
83. Савін М. Віра в Бога як духовний стан людини / М. Савін // Психологія і суспільство. – 2009. – № 2. – С. 54–59.
84. Садковська Н. Дослідження причин і форм девіантної поведінки учнів та шляхи її запобігання і подолання / Н. Садковська // Світ виховання. – 2007. – № 6. – С. 26–29.
85. Софій Н. Щедрий урожай методів активного навчання / Н. Софій // Підручник для директора. – 2006. – № 4. – С. 22–26.
86. Степанець, П. Г. Екологічне навчання і виховання учнів та його значення / П. Г. Степанець // Фізика та астрономія в школі : Педагогічна преса. – 2008. – № 1. – С. 37–55.
87. Степанов Є. Алгоритм діяльності класного керівника / Є. Степанов // Класному керівнику. Як провести виховну годину / [упоряд. : Л. Шелестова, Н. Чиренко]. – К. : Шк. світ, 2009. – С. 29–38.
88. Степанов О. Планування виховної роботи / О. Степанов // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2007. – № 9. – С. 46–56.
89. Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи // Директор школи. – 2009. – № 9/10, березень. – С. 46–64.
90. Топузов О. Інтелектуальний розвиток учнів у проблемному навчанні / О. Топузов // Рідна школа. – 2006. – № 11. – С. 6–8.
91. Факторович А. А. Сущность педагогической технологии / А. А. Факторович // Педагогика. – 2008. – № 2. – С. 19–27.

92. Фоменко К. Школа духовної самореалізації особистості: Практична модель / К. Фоменко // Директор школи. – 2008. – № 20, травень. – С. 3–17.
93. Пасічник Н. Формування економічної культури школярів як умова розвитку цивілізованих ринкових відносин / Н. Пасічник // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 45–47.
94. Харковлюк В. П. Формування мотивації до самостійної пізнавальної діяльності учнів / В. П. Харковлюк // Завучу. Усе для роботи. – 2009. – № 9. – С. 9–16.
95. Ходакові Т. М. Єдність вимог школи й сім'ї у вихованні громадянина України XXI століття / Т. М. Ходакові // Класному керівникові. Усе для роботи. – 2009. – № 6. – С. 3–7.
96. Хуторської А. Закономірності евристичного навчання / А. Хуторської // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 9. – С. 22–25.
97. Чернігова Л. Самоосвіта школярів: алгоритм моніторингових досліджень / Л. Чернігова // Завуч. – 2006. – № 32, листопад. – С. 10–12.
98. Шаповалов В. В. О познавательном интересе и приемах его активизации : [познавательная активность школьников, игра «Соедини значки и найди предмет»] / В. В. Шаповалов // Нач. шк. : науч.-метод. журн. – 2009. – № 7. – С. 26–29.
99. Шевченко В. Виховання здорового школяра / В. Шевченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5. – С. 101–103.
100. Щекатунова Г. Практика організації оцінювання діяльності ЗНЗ в умовах розвитку сучасної школи / Г. Щекатунова // Рідна школа : наук.-пед. журн. – 2009. – № 2/3 – С. 30–32.
101. Янковчук М. М. Психологічна організація індивідуальної освіти та виховання обдарованих дітей / М. М. Янковчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 4. – С. 68–71.
102. Яременко Н. Колективна творча справа / Н. Яременко // Шкільний світ. – 2009. – № 10, березень. – С. 11–12.

МОДУЛЬ V. ЗАГАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

ТЕМА 5.1. ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА, ЇЇ ЗНАЧЕННЯ, ЗАВДАННЯ, ПРИНЦИПИ, СТРУКТУРА І МІСЦЕ В СИСТЕМІ НАУК

Походження слова «психологія». Значення психологічних знань для розвитку людства і життєдіяльності людини. Психологія «життєва» та наукова. Значення психології для педагогічної діяльності працівників освіти.

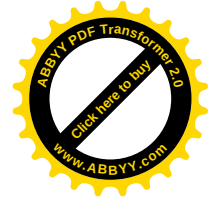
Визначення предмета психології. Поняття про психіку як форму відображення. Специфічні властивості психічного відображення. Життєві приклади властивостей психічного відображення. Розподіл психічних явищ на процеси, властивості та стани. Основні функції психіки: когнітивна (пізнавальна), регулятивна, мотиваційна та комунікативна.

Фізіологічні основи психічної діяльності. Проблема співвідношення фізіологічних і психічних процесів. Будова нервової системи людини. Поняття про аналізатор. Будова головного мозку. Будова кори головного мозку. Теорія умовно-рефлекторного навчання І.П. Павлова. Модель замкненої функціональної системи П.К. Анохіна. Функціональна асиметрія півкуль головного мозку.

Сучасна психологія, її принципи: принцип детермінізму, принцип єдності свідомості та діяльності, принцип розвитку (С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, Б.Г. Ананьєв, Б.М. Теплов та інші)

Психологія як складна система наук, які пов'язані з різними видами людської діяльності. Фундаментальні та прикладні галузі психологічної науки. Класифікація галузей психології за основними психологічними принципами. Стисла характеристика різних галузей психологічної науки. Поняття про загальну психологію, її структуру та завдання. Поняття про соціальну психологію, її структуру та завдання.

Місце психології в системі наук за Є.О. Клімовим. Зв'язок психології з філософією, соціологією, історією педагогіки, технічними та природничими науками.

ТЕМА 5.2. МЕТОДИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Зміст та співвідношення таких понять, як «метод», «методологія», «методика».

Класифікація методів дослідження за Б.Г. Ананьєвим: організаційні, емпіричні, методи обробки даних (кількісний та якісний методи), інтерпретаційні методи.

Стисла порівняльна характеристика основних і додаткових методів дослідження. Основні методи: спостереження, експеримент; їх характеристика та різновиди. Допоміжні методи: бесіда, анкетування, інтерв'ю, проективний метод, тести та інші; їх аналіз і класифікація.

Основні принципи проведення психологічних досліджень: об'єктивність, надійність, систематичність, генетичний принцип, принцип різноплановості досліджень, принцип взаємовпливу.

Основні етапи психологічного дослідження: підготовчий, збір фактичних даних, кількісне опрацювання, аналіз та інтерпретація даних. Вимоги до організації психологічного дослідження.

ТЕМА 5.3. ПСИХІКА ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЇ. СВІДОМІСТЬ І НЕСВІДОМЕ

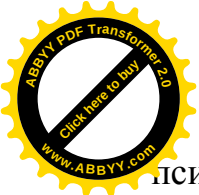
Матеріалістичне та ідеалістичне розуміння сутності й походження психіки. Поява в матеріальному світі живих істот, які мають нервову систему.

Психіка та еволюція нервової системи. О.М. Леонтьєв «Про стадії та рівні психічного відображення у тварин» (матеріалістична теорія). Стадія елементарної сенсорної психіки, її нижчий і вищий рівні. Стадія перцептивної психіки, її нижчий, вищий та найвищий рівні. Основні форми розвитку поведінки у філогенезі: інстинкти, навички, інтелектуальна поведінка; їх характеристика.

Ідеалістичне розуміння існування та розвитку психічних явищ у світі: гіпотеза Т. де Шардена.

Свідомість як вищий рівень психічного відображення. Соціально-історична детермінація свідомості. Основні ознаки свідомості. Взаємозв'язок розвитку мозку та свідомості людини. Роль праці у формуванні та розвитку свідомості людини. Концепція О.М. Леонтьєва.

Культурно-історична концепція розвитку психіки людини Л.С. Виготського. Поняття про вищі психічні функції та їх соціальне походження. Інтеріоризація соціальних відносин як шлях формування вищих

психічних функцій. Роль знаків як знарядь інтеріоризації. Етапи інтеріоризації.

Поняття несвідомого. Види неусвідомлюваних психічних явищ: «передсвідоме», «підсвідоме», «власне несвідоме». Зміст неусвідомлюваного за Ю.Б. Гіппенрейтер. Несвідомі механізми свідомих дій, їх види та сутність. Концепція установки Д.М. Узнадзе. Характеристика неусвідомлюваних спонукачів свідомих дій. Дослідження цього питання З. Фрейдом. Характеристика процесів надсвідомості.

ТЕМА 5.4. ОСОБИСТІСТЬ У ЗАГАЛЬНІЙ ТА СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Визначення поняття «особистість». Співвідношення понять «індивід», «особистість», «суб'єкт», «індивідуальність». Проблема співвідношення біологічного та соціального в особистості, та її розвитку.

Основні періоди розвитку психології особистості. Проблема особистості у працях античних філософів. Дослідження проблем особистості у XIX ст. (клінічний період). Стислий аналіз провідних теорій особистості: теорія особистих рис (Ф. Олпорт, Дж. Кеттел), біхевіористичний підхід до розгляду особистості (Б. Скінер, Дж. Уотсон), когнітивні концепції (Дж. Брунер, Д. Норман, Л. Фестингер, Ф. Хайдер, У. Найсер), психодинамічні теорії (З. Фрейд, А. Адлер, К. Юнг, К. Хорні, Г.С. Салліван), гуманістичний підхід до проблеми особистості (Ф. Перл, К. Роджерс, А. Маслоу, Ш. Бюллер). Системно-діяльнісний та історико-еволюційний підходи до проблеми особистості (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, А.В. Петровський та ін.).

Проблема структури особистості. Структура особистості за К.К. Платоновим, Б.Г. Ананьєвим, К.К. Ковальовим, А.В. Петровським, З. Фрейдом.

Поняття потреби як джерела активності особистості. Проблема походження та співвідношення потреб. «Піраміда потреб» за А. Маслоу. Класифікації потреб: за походженням (природні, культурні); за предметом (матеріальні, духовні).

Поняття мотиву та мотивації. Неусвідомлювані мотиви: установка, потяг. Види установок та їх прояви.

Усвідомлювані мотиви: інтерес, переконання, прагнення. Сутність, характеристики та види інтересів. Структура та види переконань. Сутність та види прагнень.

Поняття про спрямованість особистості. Види спрямованостей особистості: спрямованість на себе, спрямованість на справу, спрямованість на спілкування.

Поняття про самосвідомість особистості; етапи її формування, структура і функції. Структура «Я-концепції»: когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий аспекти. Співвідношення понять «Я-концепція» та «Я-образ». Види «Я-образів», їх сутність, прояви та значення в розвитку особистості. Самоефективність та самопрезентація.

Самооцінка особистості. Класифікації самооцінки: за рівнем (висока, середня, низька); за співвідношенням з реальними успіхами (адекватна, неадекватна); за будовою (конфліктна, безконфліктна). Рівень домагань. Значення самооцінки і рівня домагань для розвитку особистості. Самоповага, її сутність та зв'язок з рівнем домагань.

Поняття про психологічний захист особистості. Механізми психологічного захисту особистості: сублимація, раціоналізація, витіснення, проекція, заперечення, ізоляція, заміщення.

ТЕМА 5.5. ДІЯЛЬНІСТЬ

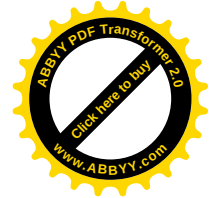
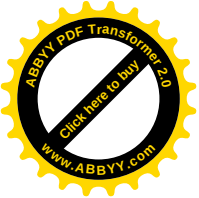
Поняття про діяльність. Діяльність та активність. Основні відмінні ознаки діяльності особистості. Структура діяльності: мета, мотив, дія.

Сутність дії. Компоненти дій та їх функції. Інтеріоризація та екстеріоризація психічних дій у діяльності людини.

Освоєння діяльності. Сутність умінь і навичок. Класифікація умінь і навичок: рухові, інтелектуальні, сенсорні, змішані. Етапи формування навичок. Змінення компонентів дії внаслідок формування навички.

Поняття про звички. Види звичок: за походженням (культурні, гігієнічні); за характером діяльності (емоційні, фізичні); за впливом на організм (корисні, шкідливі). Особливості формування звичок та їх роль у життєдіяльності людини.

Основні види діяльності: спілкування, гра, учіння, праця. Ігрова діяльність, її психологічні особливості. Роль гри в розвитку дитини. Спілкування як діяльність. Учіння (навчальна діяльність) як різновид діяльності. Психологічні компоненти трудової діяльності.

ТЕМА 5.6. ЕМОЦІЇ ТА ПОЧУТТЯ

Значення емоцій і почуттів у життєдіяльності людини. Визначення емоцій і почуттів, спільне і відмінне між ними. Основні функції емоцій і почуттів: сигнальна, оцінна, регуляторна. Фізіологічні основи емоцій. Роль другої сигнальної системи у формуванні емоцій. Основні теорії емоцій.

Форми переживання почуттів: настрій, афект, стрес, фрустрація, пристрасть. Поняття про афект. Характеристика стресу. Види психологічного стресу: за часовими характеристиками (короткочасний, тривалий); за змістом (емоційний, інтелектуальний). Основні фази стресу: тривоги, резистентності, виснаженості. Настрої, їх особливості. Емоції та почуття як основні форми переживання, їх сутність.

Класифікація емоцій за Б.І. Додоновим. Поняття про фундаментальні емоції за К.Є. Ізардом. Почуття (у вузькому значенні слова), їх характеристика. Пристрасть, щастя, любов як особливі види стійких почуттів, їх особливості. Види вищих почуттів: моральні, інтелектуальні, естетичні, практичні; їх сутність.

ТЕМА 5.7. ВОЛЯ

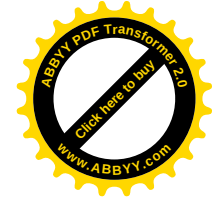
Поняття про волю. Мимовільні та довільні дії. Особливості довільних рухів і дій. Прості та складні довільні дії. Характеристика вольового акту. Структура вольового акту: 1) виникнення спонукання та попередня постановка мети; 2) стадія обмірковування та визначення засобів досягнення мети; 3) ухвалення рішення; 4) виконання. «Боротьба мотивів» у вольовому акті. Зв'язок волі та почуттів.

Проблема «волі». Екзистенціалізм – «філософія існування». Підхід І.П. Павлова до розгляду проблеми волі. Концепція волі у працях М.А. Бернштейна. Психоаналітичні концепції волі.

Фізіологічні основи волі. Апраксія та абулія. Роль другої сигнальної системи у формуванні вольових дій. Значення потреб, емоцій, інтересів і світогляду під час формування вольових дій.

Роль потягів і бажань у формуванні мотивів та мети діяльності. Зміст, мета та характер вольових дій. Рішучість і процес ухвалення рішення. Типи рішучості за У. Джемсом. Боротьба мотивів і виконання ухваленого рішення.

Основні властивості волі: сила, широта, спрямованість, стійкість. Вольові якості особистості. Самоконтроль і закономірності формування вольових дій у дитини. Роль свідомої дисципліни у формуванні волі.

ТЕМА 5.8. ТЕМПЕРАМЕНТ

Поняття про темперамент. Темперамент як складна інтегративна властивість особистості. Визначення темпераменту.

Історія розвитку вчення про темперамент. Учення про темперамент Гіппократа-Галена. Типологія Е. Кречмера. Вчення І.П. Павлова про тип ВНД як фізіологічну основу темпераменту. Властивості нервової системи, досліджені Б.М. Тепловим, В.Д. Небиліциним, В.С. Мерліним.

Характеристика типів темпераменту за основними властивостями (сенситивність, активність, реактивність, пластичність та ригідність, екстравертованість та інтравертованість, темп реакції, емоційна збудливість та виразність). Роль темпераменту у праці та навчанні. Темперамент і проблеми виховання. Вимоги до діяльності і тип темпераменту.

ТЕМА 5.9. ХАРАКТЕР

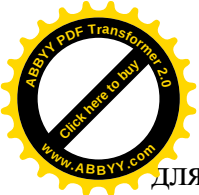
Поняття про характер. Визначення характеру. Характер як прижиттєве утворення. Фізіологічна основа характеру.

Структура характеру як закономірна залежність між спрямованістю, переконаннями, розумовими рисами, волею, емоціями, темпераментом. Дві групи рис характеру: 1) риси, які входять до підструктури спрямованості особистості; 2) інтелектуальні, вольові та емоційні риси характеру. Прояв характеру через діяльність, ставлення до інших людей, інтереси, емоційність, волю. Мотиваційні та інструментальні риси особистості.

Теоретичні та експериментальні підходи до дослідження характеру. Типологія характеру як центральна проблема експериментальних досліджень і теоретичних пошуків.

Різні напрями «характерології». Типології характеру і темпераменту. Орієнтації характеру за Е. Фроммом: рецептивна, експлуататорська, накопичувальна, ринкова, продуктивна. Поняття про акцентуацію характеру. Концепції К. Леонгарда та О.Є. Лічка. Основні акцентуації (за О.Є. Лічко) та їх прояви: гіпертимний тип, циклоїдний тип, лабільний тип, астеноневротичний тип, сенситивний тип, психоастенічний тип, шизоїдний тип, епілептоїдний тип, істероїдний тип, нестійкий тип, конформний тип.

Особливості формування характеру в дитячому віці. Сенситивний період

для формування характеру. Роль взаємодії дитини та дорослого у формуванні характеру. Особливості формування характеру в дошкільному та шкільному віці. Трансформація характеру протягом життя. Самовиховання. Роль праці у формуванні характеру.

ТЕМА 5.10. ЗДІБНОСТІ

Поняття про здібності. Визначення здібностей за Б.М. Тепловим. Показники здібностей. Теоретичні та практичні здібності. Загальні та спеціальні здібності. Рівні розвитку здібностей: репродуктивні здібності, творчі здібності, талант, геніальність.

Проблема походження здібностей. Перші теорії здібностей. Концепція здібностей Ф. Галля і Ф. Гальтона. Метод близнюків у дослідженні здібностей. Роль особливостей виховання для розвитку здібностей. Біосоціальна природа здібностей людини. Природжені задатки та генотип. Розвиток задатків як соціально обумовлений процес. Потенційні та актуальні здібності. Обдарованість. Компенсація здібностей.

Основні етапи розвитку здібностей. Роль гри у формуванні здібностей. Особливості сімейного виховання і розвиток здібностей. Умови макросередовища та розвиток здібностей.

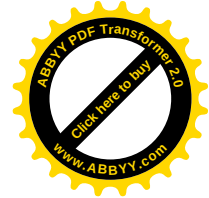
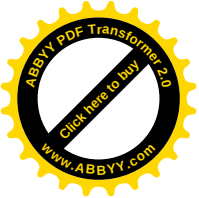
ТЕМА 5.11. УВАГА

Увага як психологічний феномен. Основні характеристики уваги. Увага та свідомість.

Фізіологічні механізми уваги. Види уваги: за особливостями об'єктів (зовнішня, внутрішня); за формою організації уваги (колективна, групова, індивідуальна); за характером цільового спрямування та за рівнем вольових зусиль (мимовільна, довільна, післядовільна). Мимовільна увага та фактори, які її зумовлюють. Особливості довільної уваги. Післядовільна увага.

Основні властивості уваги: обсяг, стійкість, концентрація, коливання, переключення, розподіл. Неуважність, її причини. Уявна та справжня неуважність.

Основні етапи розвитку уваги дитини. Чинники розвитку уваги за Л.С. Виготським. Основні шляхи управління та формування уваги.

ТЕМА 5.12. ВІДЧУТТЯ

Поняття про відчуття. Життєве значення відчуттів. Фізіологічна основа відчуттів. Будова аналізатора за І.П. Павловим.

Класифікація відчуттів: залежно від аналізаторів (зорові, слухові, вібраційні, нюхові, смакові, шкіряні, органічні, статичні, кінестетичні); за розташуванням рецепторів (екстероцептивні, інтероцептивні, пропріоцептивні); залежно від адекватності подразників аналізатора (адекватні, неадекватні); за наявністю або відсутністю безпосереднього контакту рецептора з подразником, який викликає відчуття (контактні, дистантні).

Основні властивості відчуттів: якість, інтенсивність, локалізованість, тривалість; їх особливості.

Загальні закономірності відчуттів: пороги чутливості, адаптація, взаємодія, сенсibilізація, контраст, синтезія; їх характеристика.

ТЕМА 5.13. СПРИЙМАННЯ

Поняття про сприймання. Значення сприймання в життєдіяльності людини. Відмінність сприймання від відчуття. Специфіка сприймання людиною. Фізіологічна основа сприймання. Основні особливості сприймання: предметність, константність, аперцепція, осмислення та узагальнення, вибірковість, ілюзія; їх сутність.

Класифікація сприймання: за провідним аналізатором (зорове, слухове, нюхове, смакове, дотикове; кінестетичне); за ознакою форми існування матерії (сприймання простору, часу, руху).

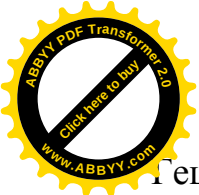
Індивідуальні особливості сприймання. Особливості сприймання людиною часу, простору, руху.

Перехід сприймання у спостереження. Сутність спостереження. Спостережливість, її визначення.

ТЕМА 5.14. ПАМ'ЯТЬ

Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в житті та діяльності людини, у навчанні, вихованні, спілкуванні з людьми.

Теорії пам'яті у психології. Фізіологічна, фізична та біохімічна теорії пам'яті. Асоціативна теорія пам'яті. Поняття про асоціації та їх основні види.

Гештальт-теорія пам'яті. Смыслова концепція пам'яті А. Біне та К. Бюллера. Психоаналітична теорія пам'яті. Діяльнісна теорія пам'яті (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, П.І. Зінченко, П. Жане, А.О. Смирнов).

Основні види пам'яті. Класифікація окремих видів пам'яті: за змістом матеріалу (рухова, емоційна, образна, словесно-логічна); за характером мети діяльності (мимовільна, довільна); за тривалістю закріплення та збереження матеріалу (оперативна, короткочасна, довгострокова).

Рухові, емоційні, образні, словесно-логічні види пам'яті, їх сутність. Короткочасна, довгострокова та оперативна види пам'яті, їх особливості. Характеристика довільної та мимовільної пам'яті.

Процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, забування, відтворення. Основні види запам'ятовування: довільне та мимовільне, логічне та механічне. Метод повторення. Цілісний, частковий і комбінований способи запам'ятовування. Умови ефективного запам'ятовування. Відтворювання як процес пам'яті. Види відтворювання. Пригадування. Впізнавання та власне відтворювання, їх відмінність. Забування як процес пам'яті, його сутність. Умови збереження. Закон забування Еббінгауза. Явище ремінісценції. Характеристика ретро- та проактивного гальмування.

Швидкість, точність, міцність і готовність як індивідуальні відмінності у процесах пам'яті, їх характеристика. Типи пам'яті: зорова, слухова та рухова, їх сутність. Змішані типи пам'яті. Залежність типу пам'яті від типу ВНД та особливостей виховання.

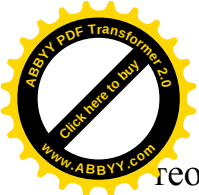
ТЕМА 5.15. МИСЛЕННЯ

Мислення як вищий пізнавальний процес. Основні характеристики мислення. Взаємозв'язок мислення та мови. Соціальна природа мислення. Фізіологічні основи мислення. Функції мислення. Проблема «мислення тварин».

Поняття як форма мислення. Зміст та обсяг понять, види понять, правила їх визначення. Судження, види суджень. Умовиводи. Поняття про індукцію та дедукцію.

Логічні операції мислення: порівняння, аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, конкретизація; їх характеристика.

Види мислення за різними критеріями: за змістом (наочно-дійове, наочно-образне, абстрактне мислення); за характером задач (практичне,

теоретичне); за ступенем новизни й оригінальності (репродуктивне, творче мислення); за ступенем розгорнутості (дискурсивне, інтуїтивне).

Особливості наочно-дійового, наочно-образного та словесно-логічного мислення. Мислення репродуктивне і творче. Мислення дискурсивне та інтуїтивне. Проблема сутності та походження інтуїції. Мислення теоретичне та практичне.

Проблемна ситуація та задача. Поняття про проблемну ситуацію. Етапи вирішення складних розумових задач. Роль інтуїції.

Індивідуальні відмінності в мисленні людини: глибина, широта, гнучкість, самостійність, швидкість, послідовність як властивості розуму.

Основні етапи формування мислення. Філогенетичні та онтогенетичні аспекти розвитку мислення. Теорія розвитку інтелекту Ж. Піаже. Дослідження проблеми формування понять, проведені Л.С. Виготським і Л.С. Сахаровим.

ТЕМА 5.16. УЯВА

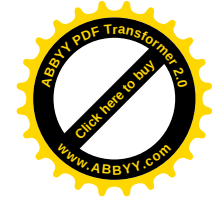
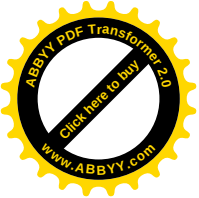
Поняття про уяву, її основні відмінності від образів пам'яті та сприйняття. Механізми процесу уяви. Роль уяви в житті людини. Фізіологічні основи уяви. Основні функції уяви: функція пізнання дійсності, функція регулювання емоційних станів, функція довільної регуляції пізнавальних процесів, функція формування внутрішнього плану майбутньої діяльності.

Класифікація видів уяви: за ступенем контролю (мимовільна, довільна); за ступенем новизни (репродуктивна, творча); за змістом діяльності (художня, наукова, творча тощо). Мимовільна та довільна уяви, їх сутність. Характеристика відтворюючої і творчої уяви. Поняття про мрію. Особливості активної та пасивної уяви.

Аналітико-синтетичний характер уяви. Основні форми синтезування образів уяви: аглютинація, гіперболізація, підкреслення, схематизація, типізація; їх характеристика.

Індивідуальні особливості уяви: змістовність, широта, сила, яскравість, швидкість, дієвість, реалістичність, перевага певних видів уявлень; їх розвиток. Відмінність між людьми за ступенем розвитку уяви та за типом уявлень, якими вони оперують. Характеристика ступеня розвитку уяви. Основні типи уяви. Етапи розвитку уяви. Індивідуальний характер розвитку уяви.

Загальне уявлення про творчість. Креативність.

ТЕМА 5.17. ПОНЯТТЯ ГРУПИ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕЛИКИХ ГРУП

Проблема групи в соціальній психології. Визначення поняття групи як суб'єкта діяльності. Основні характеристики групи: склад групи, структура, групові процеси, рівень розвитку групи.

Класифікація груп: за безпосередністю взаємозв'язків (умовні, реальні); за кількісними ознаками (великі, малі); за спільністю діяльності (групи з індивідуально-груповою та взаємопов'язаною груповою діяльністю); за рівнем розвитку (дифузні групи, асоціації, корпорації, колективи). Поняття рівня розвитку групи. Теорія діяльнісного опосередкування міжособистісних відносин у групі (А.В. Петровський). Характеристика груп різного рівня розвитку за А.В. Петровським. Колектив як група. Стадії та рівні розвитку колективу.

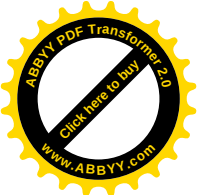
Поняття великої групи. Загальна характеристика великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп: за характером зв'язку (соціальні класи, етноси, партії, громадські, професійні об'єднання та ін.); за тривалістю існування: тривалі (класи, нації), менш тривалі (мітинги, натовп тощо); за характером організованості: стихійні (натовп, публіка тощо), організовані свідомо (асоціації, партії тощо); за доступністю вступу до групи (закриті, відкриті); за керованістю (керовані, некеровані). Стихійні некеровані великі групи. Психологічні явища наслідування, навіювання, зараження у великих некерованих групах. Особливості психології соціальних класів.

Психологічні особливості етнічних груп. Поняття «національний характер» та психологічні особливості українського національного характеру.

ТЕМА 5.18. ПРОБЛЕМИ МАЛОЇ ГРУПИ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Загальна характеристика малої групи. Визначення малої групи. Особливості дослідження малих груп. Класифікація малих груп: за опосередкованістю/безпосередністю контактів (первинні і вторинні); за суспільним статусом (формальні, неформальні); за значущістю (референтні, групи членства).

Загальна характеристика динамічних процесів у малій групі. Створення малої групи. Феномен групового тиску. Згуртованість групи як ціннісно-орієнтаційна єдність.

Авторитет, його сутність та походження. Офіційний та неофіційний авторитет.

Лідерство та керівництво в малих групах. Теорії походження лідерства: теорія рис, ситуативна теорія та синтетична теорія. Стиль керівництва та лідерства. Типи лідерів. Стиль керівництва та його чинники.

Інтеграція в групах різного рівня розвитку. Покладання та прийняття відповідальності. Психологічний клімат групи та його складові. Ефективність групової діяльності. Процес ухвалення групового рішення.

Психологічні особливості роботи педагога з учнівськими групами. Психологічні аспекти організації спільної навчальної діяльності. Неформальні учнівські групи, їх особливості залежно від віку дитини. Основні типи дружніх співтовариств.

ТЕМА 5.19. ПСИХОЛОГІЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У ГРУПАХ

Багаторівнева структура міжособистісних відносин. Диференціація у групах і колективах.

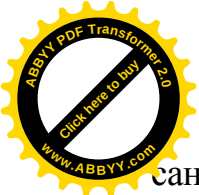
Міжособистісний вибір. Соціометрія як спосіб дослідження емоційно безпосередніх відносин усередині малої групи за Джоном Морено. Поняття «статус особистості в групі», види статусів. Мотиваційне ядро вибору в міжособистісних відносинах. Поняття про референтну групу, її характеристика. Поняття референтної групи та референтометрія як експериментальна процедура.

Міжособистісна атракція, загальне поняття. Зовнішні фактори атракції. Внутрішні фактори атракції: фізична привабливість, стиль спілкування, підтримка, схожість. Розвиток стосунків. Етапи розвитку. Фактори стабільності емоційних відносин. Довірливі стосунки, їх специфіка. Структура і функції довірливих стосунків, їх форми та засоби. Психологічна близькість.

ТЕМА 5.20. СОЦІАЛІЗАЦІЯ. ВПЛИВ ГРУПИ НА ОСОБИСТІСТЬ

Поняття про соціалізацію. Фактори соціалізації: мегафактори; мезафактори; мікрофактори; механізми їх дії. Сутність соціалізації. Етапи соціалізації: первинна, вторинна. Входження зрілої особистості у групу. Вікова періодизація з позицій соціальної психології.

Поняття про соціальні норми та особливості їх дії у групах різного рівня розвитку. Нормативна поведінка. Девіантна поведінка, її чинники. Соціальні

санкції. Соціальна фасилітація: історія дослідження та уточнення поняття. Деіндивідуалізація особистості та «огруплення» мислення. «Соціальне лідарство».

Поняття про конформізм, види конформізму: зовнішній, внутрішній. Конформна поведінка. Класичні експерименти з конформності (С. Аш, М. Шеріф, С. Мілграм). Умови прояву конформності. Проблема альтернативи конформній поведінці у західній та вітчизняній соціальній психології. Нонконформізм – «конформізм навиворіт». Вплив меншості.

ТЕМА 5.21. РОДИНА ЯК МАЛА СОЦІАЛЬНА ГРУПА

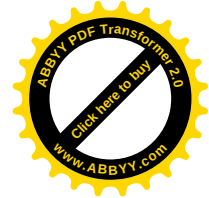
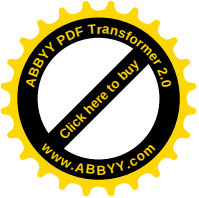
Родина як соціальне та соціально-психологічне явище. Функції родини: виховна; господарсько-побутова, економічна, первинного контролю, духовного спілкування; соціально-статусна, емоційна. Сімейні ролі. Стисла історія розвитку сімейних відносин.

Психологічні проблеми дошлюбних стосунків. Психологія виникнення симпатії: товариство, дружба, кохання. Фактори, що сприяють виникненню інтимних відносин: географічне сусідство, фізична привабливість, подібність, розуміння того, що ми подобаємось. Вплив похвали та послуг на стосунки. Індивідуальні властивості людини, що визначають ступінь привабливості: компетентність, самооцінка, самоповага. Кохання-пристрасть, любов-дружба. Підтримка взаємовідносин. Прихильність, типи прихильності. Нагорода в стосунках. Відповідність (рівна участь) у взаємовідносинах. Інтимність, аутентичність та стосунки.

Зміст дошлюбного спілкування. Готовність до шлюбу та її структура: загальносоціальна готовність, етична готовність, психологічна готовність, правова готовність, фізіолого-гігієнічна готовність, педагогічна готовність, естетична готовність, господарська готовність. Характеристика психологічної готовності.

Мотиви шлюбу та проблеми молодої сім'ї. Психологічний клімат сім'ї. Задоволеність шлюбом та її чинники для чоловіків та жінок.

Проблема психологічної сумісності у шлюбі. Сексуальна гармонія. Порухення сімейних відносин. Стилi сімейного виховання та стосунки між поколіннями в сім'ї.

ТЕМА 5.22. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПІЛКУВАННЯ

Визначення спілкування та його значення в житті людини. Потреба у спілкуванні як одна з найпотужніших потреб особистості. Взаємозв'язок спілкування та діяльності. Основні характеристики та види спілкування: залежно від контингенту учасників (міжособистісне, особистісно-групове, міжгрупове); за мірою опосередкованості (безпосереднє, опосередковане); за особистісною значущістю (особистісне, фатичне); за тривалістю (короткочасне, тривале); за результатом (ефективне, неефективне); за засобами спілкування (вербальне, невербальне).

Структура спілкування: комунікативна, інтерактивна та перцептивна сторони.

Спілкування як обмін інформацією. Вербальні та невербальні засоби комунікації. Спілкування та мовлення. Мова і мовлення. Фізіологічні основи мовлення. Основні види мовленнєвої діяльності. Усне (монолог, діалог та афективне мовлення) та письмове мовлення, їх характеристика. Невербальні засоби спілкування (кінесика, екстралінгвістика, проксемика, просодика) та їх характеристика.

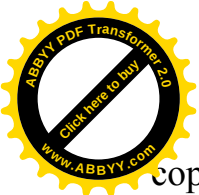
Спілкування як розуміння людьми один одного. Механізми сприйняття людьми один одного: ідентифікація, «ефект ореолу», стереотипізація, рефлексія, емпатія; їх аналіз. Поняття про каузальну атрибуцію. Зворотний зв'язок у спілкуванні. Техніка та прийоми спілкування.

Спілкування як взаємодія людей. Структура міжособистісної взаємодії. Поведінка та міжособистісна взаємодія. Поняття соціальної ролі, види соціальних ролей. «Рольове віяло» особистості та рольовий конфлікт. Роль і рольові очікування у процесі спілкування. Поняття про транзакцію. Транзактні ролі за Е. Берном, їх психологічна характеристика та прояв у поведінці конкретної особистості. Такт і безтактовність з позиції міжособистісної взаємодії. Соціальний ритуал. Ділова взаємодія. Особливості взаємодії в діловому середовищі.

Феномен впливу особистості. Типи впливу. Стратегії і тактики впливу та маніпулювання.

ТЕМА 5.23. УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Порушення спілкування та комунікативні бар'єри. Труднощі спілкування у різному віці. Дефектне спілкування. Сором'язливість. Природа

сором'язливості. Психологічний зміст сором'язливості. Типи сором'язливості. Тривожність. Ригідність. Дефіцитне спілкування. Самотність, типи самотності. Психологічні причини та механізми самотності. Аутистичність та відчуження. Деструктивне спілкування. Типи акцентуацій та особливості спілкування. Форми деструктивного спілкування: брехня, обман, неправда.

Ефективне спілкування. Поняття, критерії та рівні ефективного спілкування. Товариськість, контактність як важливі умови ефективності спілкування. Комунікативна сумісність. Адаптивність. Стиль спілкування як фактор ефективності. Темперамент і стиль спілкування. Спрямованість особистості та стиль спілкування. Мета та фактори ефективного слухання. Зворотний зв'язок у міжособистісному спілкуванні. Види зворотних зв'язків. Стилі слухання: нерелексивне, релексивне, резюмування. Емпатійне слухання.

ТЕМА 5.24. СПІЛКУВАННЯ ТА МІЖОСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ В СИСТЕМІ «ВЧИТЕЛЬ-УЧЕНЬ»

Значущість педагогічного спілкування в навчально-виховному процесі. Комунікативна сторона педагогічного спілкування. Мова вчителя.

Взаємодія вчителя з учнями. Проблеми «педагогічної дистанції» та «педагогічного такту». Конфлікт у педагогічному спілкуванні.

Розуміння вчителем учнів. Перцептивні «бар'єри» та їх подолання. Психологічне походження та прояви суб'єктивізму вчителів; необхідність запобігання суб'єктивізму та його подолання у відносинах учителів та учнів. Розвиток педагогічної спостережливості вчителів.

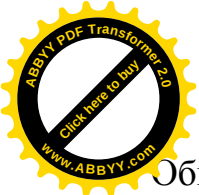
Розвиток та вдосконалення характеристик ефективного спілкування вчителя з учнями.

ТЕМА 5.25. АГРЕСІЯ ТА АЛЬТРУІЗМ

Загальна психологічна характеристика агресії. Теорії агресії: теорія інстинктивної агресії, агресія – реакція на фрустрацію, агресія як набута соціальна навичка.

Зовнішні та внутрішні джерела агресії: біль, спека, атакуюча поведінка, тіснота, збудження. Масова культура та агресія. Телебачення. Групові впливи. Послаблення агресії.

Поняття альтруїзму. Причини, завдяки яким ми надаємо допомогу.

Обґрунтування альтруїзму з позицій теорії соціального обміну. Емпатія як джерело справжнього альтруїзму. Соціальні норми. Погляд психологів-еволюціоністів на причини виникнення альтруїзму.

Коли люди найбільш часто надають допомогу: ситуаційні впливи, інтерпретація (поведінка інших), прийняття на себе відповідальності, необхідність звернути на себе увагу, надання допомоги, коли це роблять інші, тиск часу), особистісні впливи (почуття провини, поганий настрій, гарний настрій, риси особистості, релігійність). Засоби щодо посилення альтруїзму. Фактори, що стримують надання допомоги. Соціалізація альтруїзму.

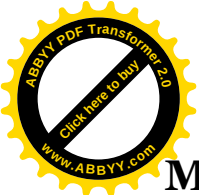
ТЕМА 5.26. ПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ

Поняття конфлікту в психології. Внутрішньоособистісний та соціально-психологічний конфлікт. Психологічна сутність соціально-психологічного конфлікту, його структура. Класифікація конфліктів: за способом розв'язання (насилені, ненасилені); за сферою прояву (політичні, соціальні, економічні, організаційні); за спрямованістю впливу (вертикальні, горизонтальні); за ступенем виразності (відкриті, приховані); за кількістю учасників (внутрішньоособистісні, міжособистісні, міжгрупові); за потребами (когнітивні, конфлікти інтересів).

Методи дослідження конфлікту. Динаміка конфлікту. Причини виникнення міжособистісних конфліктів. Негативні та позитивні функції конфлікту. Конструктивні та деструктивні конфлікти.

Шляхи конструктивного розв'язання конфліктів. Типові стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях за У. Томасом та Р. Кілменом: співробітництво, протистояння, компроміс, поступка, уникнення. Їх психологічна характеристика та доцільність використання.

Об'єктивні умови, що сприяють профілактиці деструктивних конфліктів. Засоби запобігання передконфліктним ситуаціям. Оцінка взаємовідносин у групі та виявлення прихованих конфліктів. Засоби впливу «третьої особи» на конфлікт. Засоби саморозв'язання конфліктів. Шляхи розв'язання конфліктів в учнівському та педагогічному колективах.

МОДУЛЬ VI. ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ТЕМА 6.1. ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ: ПРЕДМЕТ ТА ЗАВДАННЯ

Предмет вікової психології. Напрями вікової психології. Психологія дитинства, психологія підліткового віку, психологія юнацтва, психологія зрілості, психологія похилого віку. Основні проблеми вікової психології як науки.

Методи дослідження вікового розвитку. Основні методи: спостереження, умови та вимоги до його використання; експеримент та його види, особливості проведення. Допоміжні методи: бесіда, анкетування, тести, вивчення продуктів діяльності (аналіз щоденників, листів, мемуарів тощо). Методи дослідження у педагогічній психології та їх специфіка.

Педагогічна психологія як галузь сучасної психології. Напрями педагогічної психології. Психологія навчання. Психологія виховання та самовиховання. Психологія педагогічної діяльності.

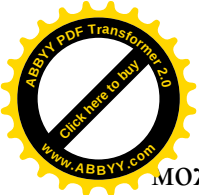
Значення володіння інформацією з вікової та педагогічної психології для вчителів.

Взаємозв'язок вікової та педагогічної психології з іншими галузями психології та педагогікою.

ТЕМА 6.2. КОНЦЕПЦІЇ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ

Питання про співвідношення біологічного і соціального впливу на психічний розвиток та формування особистості. Аналіз проблеми психічного розвитку. Концепція рекапітуляції: нормативний підхід до вивчення психіки. Теорія 3-х ступенів розвитку К. Бюлера. Біхевіоризм. Теорії конвергенції двох факторів розвитку. Психоаналітична теорія дитячого розвитку З. Фрейда. Дитячий психоаналіз (А. Фрейд, М. Клейн). Епігенетична теорія розвитку особистості Є. Еріксона. Концепція Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини.

Розвиток людини як процес оволодіння суспільно-історичним досвідом. Історико-культурна теорія розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготського про джерело психічного розвитку, рушійні сили та фактори розвитку. Основні закони психічного розвитку дитини. Нерівномірність, стійкість – пластичність, дивергентність – конвергентність, компенсаторні

можливості, сензитивність психічного розвитку. Поняття про сензитивні періоди. Проблема співвідношення процесу розвитку і навчання. Поняття про рівень актуального розвитку та зону найближчого розвитку.

Поняття вікового періоду. Критерії психічного розвитку; соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, вікові новоутворення, кризи розвитку, закон чергування різних типів діяльності. Основні лінії та напрями психічного розвитку: розвиток особистості та пізнавальної сфери. Вікова періодизація психічного розвитку дитини. Механізм зміни вікових періодів. Загальна характеристика вікових періодів.

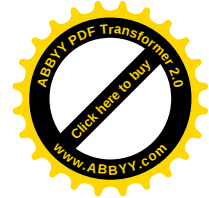
ТЕМА 6.3. РОЗВИТОК ДИТИНИ В ПРЕНАТАЛЬНИЙ ТА НЕМОВЛЯЧИЙ ПЕРІОДИ

Сучасна психологія про важливість пренатального періоду у розвитку дитини. Фізіологічний розвиток дитини у пренатальний період. Психічний розвиток дитини у пренатальний період. Взаємозв'язок між ставленням матері до майбутньої дитини і психічним розвитком немовляти. Вплив стресу на плід. Поняття про фізіологічну незрілість новонароджених.

Народження як новий якісний етап життя. Поняття про базові перинатальні матриці. Характеристика чотирьох базових перинатальних матриць.

Період новонародженості. Передумови психічного розвитку новонародженого. Безумовні рефлекс та їх значення для розвитку дитини. Суть кризи новонародженості. Критерії завершення періоду новонародженості. «Комплекс пожвавлення».

Соціальний та емоційний розвиток дитини першого року життя. Соціальна ситуація розвитку «мати – дитина», провідний вид діяльності – безпосередньо-емоційне спілкування. Розвиток орієнтації в навколишньому середовищі. Сприймання як провідна функція пізнання. Формування способів спілкування з дорослими на 1-му році життя. Почуття довіри до людей. Розвиток рухів. Акт хватання. Повзання. Маніпулювання. Прямоходіння.

ТЕМА 6.4. РАННЄ ДИТИНСТВО

Психологічні особливості розвитку дитини від 1 до 3 років. Виникнення нової соціальної ситуації розвитку: дитина – предмет – дорослий. Розвиток предметної діяльності від маніпулювання предметами до їх функціонального використання за призначенням. Раннє дитинство – сензитивний період у розвитку мови. Розумовий розвиток дитини: розвиток сприймання й утворення уявлень про властивості предметів, наочно-дійове мислення, формування узагальнень, виникнення знакової функції свідомості. Передумови формування особистості.

Криза 3-х років життя, її причини, прояви та шляхи подолання.

ТЕМА 6.5. ДОШКІЛЬНЕ ДИТИНСТВО

Сюжетно-рольова гра та її психологічна характеристика. Провідна роль сюжетно-рольової гри у психічному розвитку. Вплив гри на емоційну та вольову сферу. Виникнення ієрархії мотивів.

Розвиток пізнавальних процесів: формування наочно-образного мислення, передумови виникнення довільної уваги та довільних форм запам'ятовування, розвиток уяви. Пізнавальна та афективна уява.

Формування внутрішньої особистої самооцінки як результат розвитку самосвідомості, етичних уявлень, моральних почуттів. Виникнення совісті.

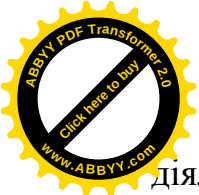
Малювання як передумова оволодіння письмовою мовою. Етапи розвитку дитячого малюнка. Особливості дообразотворчого та образотворчого етапів. Значення малювання для загального розвитку дитини.

Проблема психологічної готовності до навчання у школі. Компоненти психологічної готовності: особистісна, інтелектуальна, соціально-психологічна.

ТЕМА 6.6. МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

Психічний розвиток і формування особистості молодшого школяра. Характеристика основних показників готовності дитини до школи. Проблеми адаптації першокласників до навчання у школі. Навчальна діяльність як провідний вид діяльності дитини молодшого шкільного віку. Довільний характер навчання. Центральні новоутворення свідомості, які виникають у молодшому шкільному віці.

Мотиви навчання, спілкування та поведінки. Особливості пізнавальної

діяльності молодших школярів. Динаміка співвідношення навчальної та ігрової діяльності. Умови розвитку мотивації до досягнення успіху.

Роль та авторитет учителя початкових класів. Розвиток довільно-вольової регуляції і формування характеру. Довільна регуляція діяльності у молодшому шкільному віці.

ТЕМА 6.7. ПІДЛІТКОВИЙ ВІК

Загальна характеристика соціальної ситуації розвитку в підлітковому віці та проблема «кризи підлітка». Фізіологічні та психологічні передумови перебудови в підлітковому віці. Провідний вид діяльності та «почуття дорослості» як центральне новоутворення свідомості в підлітковому віці. Підліткова криза та шляхи її подолання.

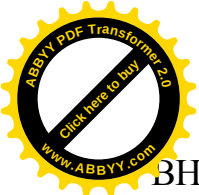
Психічний розвиток підлітка. Активізація процесу самопізнання. Негативізм, протистояння, пошук цілісного образу себе. Особливості спілкування з дорослими. Процес самоствердження (позитивні та негативні форми). Особливості спілкування з однолітками. Реакція групування. Розвиток самосвідомості. Етапи становлення самосвідомості. Пізнавальні процеси: розвиток інтересів (навчальні та позанавчальні) та формального мислення, інтелектуалізація та ускладнення роботи пам'яті. Розвиток загальних та спеціальних здібностей.

Психологія агресивної поведінки підлітка.

ТЕМА 6.8. ЮНАЦЬКИЙ ВІК: РАННЯ ТА ЗРІЛА ЮНІСТЬ

Поняття про ранню юність. Проблема провідної діяльності у юнацькому віці. Формування ціннісних орієнтацій. Продовження особистісного самовизначення. Психологічні особливості формування професійних інтересів, нахилів. Професійне самовизначення. Особливості розумової діяльності старших школярів, мотиви навчальної діяльності, вибірковість навчальних предметів. Характеристика пізнавальних процесів: розумова самостійність, творчий характер мислення. Міжособистісні відносини старшокласників: дружба, кохання. Моральне самовизначення. Формування світогляду. Стабілізація внутрішнього життя в ранній юності.

Психічний розвиток людини віком від 17 до 22 – 23 років. Криза 17 років та шляхи її подолання (орієнтація на продовження освіти або на пошук роботи). Ситуація вибору життєвого шляху. Основні варіанти життєвого шляху: навчання у

ВНЗ, пошук роботи, служба в армії або втеча від суспільства, занурення у кримінальний світ. Центральні проблеми юності: «Хто я?», «Що я хочу?» та «Що я можу?». Студентство як особлива соціально-вікова група періоду зрілої юності.

ТЕМА 6.9. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ В ПЕРІОДИ МОЛОДОСТІ, ЗРІЛОСТІ ТА ПОХИЛОГО ВІКУ

Загальна психологічна характеристика молодості. Реалізація життєвого замислу у молодості. Дружба та кохання молодих людей. Вибір супутника життя та створення сім'ї.

Оволодіння обраною професією. Професійна діяльність. Почуття професійної компетентності. Основні лінії онтогенезу. Гедоністична, духовно-моральна та сутнісна спрямованість особистості.

Криза 30 років. Проблема сенсу життя.

Зрілість як найбільш довготривалий період життя. Особливості розвитку особистості. Продуктивність як прогресивна лінія розвитку. Почуття відповідальності за зміст свого життя перед самим собою та іншими людьми. Проблеми професійної продуктивності. Відносини з дітьми. Зрілість та психологічний вік. Передчасне старіння. Збереження почуття молодості.

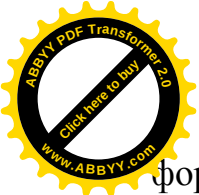
Загальна психологічна характеристика пізньої зрілості (старості) як завершального етапу життя. Умови розвитку. Старіння і психологічний вік. Криза виходу на пенсію. Основні лінії онтогенезу: доживання, зміна провідної діяльності, продовження періоду зрілості. Кінець життя. Усвідомлення найвищої цінності основного змісту свого життя.

ТЕМА 6.10. ПСИХОЛОГІЯ НАВЧАННЯ

Загальна характеристика навчання. Навчання в системі соціального впливу. Психологічна сутність процесу навчання. Урок і тема у структурі навчального процесу. Проблема психологічної одиниці процесу навчання. Цілі навчання.

Проблема зв'язку навчання та розвитку. Теорія Ж. Піаже щодо співвідношення навчання та розвитку. «Експерименти Піаже» та висновки з них. Л.С. Виготський про співвідношення навчання та розвитку. «Рівень актуального розвитку» та «зона найближчого розвитку».

Шляхи підвищення розвивального ефекту навчання. Принципи Л.В. Занкова. Теорія розвивального навчання В.В. Давидова. Теорія поетапного

формування розумових дій та орієнтувальні основи дій. Проблемне навчання як потужний засіб стимуляції пізнавальної активності учнів. Психологічна сутність навчальної проблемної ситуації, етапи та рівні складності проблемного навчання. Особистісно зорієнтоване навчання: теоретичні засади та організація. Оптимізація педагогічного спілкування – соціально-психологічний шлях підвищення розвивального ефекту навчання.

Диференціація навчання. Спеціалізація та рівнева диференціація: переваги, недоліки, проблеми впровадження. Здатність до навчання та критерії розумового розвитку.

Наочність і технічні засоби у процесі навчання.

Психологічні проблеми комп'ютеризації навчання. Комп'ютерна грамотність – зміст та шляхи формування. Переваги та недоліки комп'ютеризації навчання. Форми комп'ютеризації.

Психологічні проблеми інноваційної діяльності в освіті.

ТЕМА 6.11. ПСИХОЛОГІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Співвідношення понять «научіння», «навчання», «навчальна діяльність». Учіння як діяльність: цілі учіння та їх значущість; мотиви учіння; навчальні дії. Проблема цілей навчання та їх особистісного прийняття учнями. Види навчальної мотивації та проблема її розвитку. Види навчальних дій та їх формування в навчальному процесі.

Психологічні закономірності засвоєння знань.

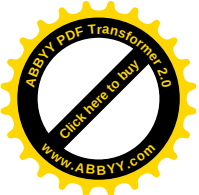
Формування умінь і навичок у школярів. Етапи та засоби формування конкретних понять. Етапи та засоби формування абстрактних понять.

Психологічна сутність та умови формування у школярів уміння навчатися самостійно.

Учіння як колективна діяльність.

Психологічні причини неуспішності в навчанні та шляхи її подолання. Проблема «відносної неуспішності».

Контроль та оцінювання результатів навчальної діяльності. Психологічний зміст оцінювання. Види оцінок та їх ефективність. Перехід від зовнішнього оцінювання до самооцінювання.

ТЕМА 6.12. ПСИХОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ТА САМОВИХОВАННЯ

Психологічні механізми виховання дитини. Фактори та напрями виховання. Психологічні основи підвищення ефективності виховного процесу.

Організація провідної діяльності як засіб виховання. Завдання виховання у різних вікових періодах. Психологічна характеристика основних засобів виховання.

Дитячий колектив та його виховні можливості.

Психологічні проблеми самовиховання. Мотивація та засоби самовиховання. Особливості самовиховання в підлітковому та юнацькому віці.

Виховання та перевиховання «важких» дітей. Відносність поняття «важка дитина». Об'єктивні та суб'єктивні причини важковиховуваності. Зв'язок проблем виховання з кризовими явищами в розвитку.

ТЕМА 6.13. ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

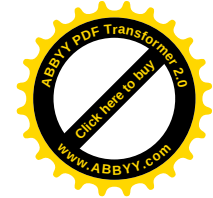
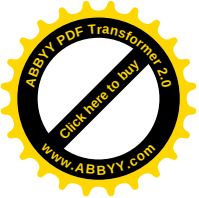
Загальна характеристика педагогічної діяльності. Структура педагогічної діяльності. Професіограма педагога.

Структурно-ієрархічна модель особистості вчителя. Здібності у структурі суб'єкта педагогічної діяльності. Характеристика основних функцій і педагогічних умінь. Психологічні вимоги до особистості педагога. Стили педагогічного спілкування та педагогічної діяльності. Поняття про педагогічну майстерність і педагогічну культуру. Психологічні аспекти виявлення, вивчення, узагальнення провідного педагогічного досвіду.

Об'єктивні характеристики професійної педагогічної діяльності. Вимоги до професійної компетентності педагога. Педагогічна культура особистості педагога. Спрямованість особистості вчителя як суб'єкта професійної діяльності. Професійна позиція педагога. Професійно значущі якості особистості педагога. Професійна компетентність педагога. Зміст теоретичної готовності педагога. Практична готовність педагога до професійної діяльності. Основи самоосвітньої роботи вчителя. Професійне самовиховання вчителя. Педагогічна майстерність як вершина професійного становлення педагога.

Педагогічний колектив як умова ефективності праці вчителя.

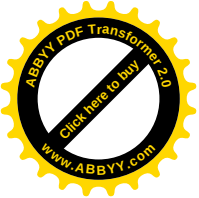
Професійна деформація особистості педагога: прояви, причини, засоби запобігання та корекції.

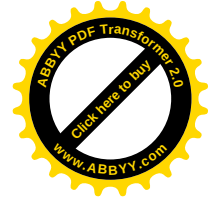
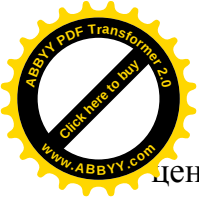
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ПСИХОЛОГІЇ

Основна література

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академия, 1999. – 672 с.
2. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 429 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : [у 2 кн.]. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
5. Бочелюк В. Й. Педагогічна психологія : навч. посіб. / В. Й. Бочелюк, В. В. Зарицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 248 с.
6. Вікова психологія / [за ред. Г. С. Костюка]. – К. : Рад шкіл, 1976. – 270 с.
7. Вікова та педагогічна психологія / [Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін.]. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
8. Власова О. І. Педагогічна психологія / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005 – 400 с.
9. Возрастная и педагогическая психология / [под ред. М. В. Гамезо]. – М. : Просвещение, 1984. – 256 с.
10. Возрастная и педагогическая психология / [под ред. А. В. Петровского]. – М. : Просвещение, 1979. – 288 с.
11. Возрастная и педагогическая психология : учеб. [для студ. пед. ин-тов] / В. В. Давыдов, Т. В. Драгунова, Л. Б. Ительсон и др.] ; под ред. А. В. Петровского. – М. : Просвещение, 1979. – 288 с.
12. Возрастная психология: Детство, отрочество, юность : хрестоматия / [сост. и науч. ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов]. – М. : Изд. центр «Академия», 2003. – 624 с.
13. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию : курс лекций / Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 320 с.
14. Ермолаева М. Практическая психология старости / М. Ермолаева. – М. : ЕКСМО, 2002. – 320 с.
15. Забродський М. М. Вікова психологія / М. М. Забродський. – К. : МАУП, 1989. – 92 с.
16. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 1999. – 384 с.
17. Корнєв М. Н. Соціальна психологія : підруч. [для студ. вузів] / М. Н. Корнєв, А. Б. Коваленко. – К. : Б. в., 1995. – 303 с.
18. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с.

19. Кулагина И. Ю. Возрастная психология / И. Ю. Кулагина, В. Н. Коллюцкий. – М. : Сфера, 2001 – 464 с.
20. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. / П. А. М'ясоїд. – [2-ге вид., допов.]. – К. : Вища шк., 2001. – 487 с.
21. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – [2-е изд., испр.]. – СПб. : Питер, 1999. – 688 с.
22. Мухина В. С. Возрастная психология / В. С. Мухина. – М. : Академия, 1998. – 456 с.
23. Мухина В. С. Детская психология / В. С. Мухина. – М. : Просвещение, 1985. – 271 с.
24. Немов Р. С. Психология : [в 3-х кн.] / Р. С. Немов. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1997. – Кн. 2 : Психология образования. – 608 с.
25. Немов Р. С. Психология : [в 3-х кн.] / Р. С. Немов. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2001. – Кн. 1 : Общие основы психологии – 688 с.
26. Общая психология : курс лекций для первой ступени педагогического образования / [сост. Е. И. Рогов]. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2000. – 448 с.
27. Общая психология : учеб. [для студ. пед. ин-тов]. / [под ред. А. В. Петровского]. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1986. – 463 с.
28. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2007. – 330 с.
29. Практическая психология образования / [под ред. И. В. Дубровиной]. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2004 – 592 с.
30. Психологический словарь / [под ред. А. В. Петровского]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
31. Психология человека от рождения до смерти / [под ред. А. А. Реана]. – СПб : ПраймЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с.
32. Психологія : підруч. / [Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гойчарук та ін.] ; за ред. Ю. Л. Трофімова. – [3-тє вид., стере.]. – К. : Либідь, 2001. – 560 с.
33. Савчин М. В. Педагогічна психологія / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2007. – 424 с.
34. Савчин М.В. Вікова психологія : навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К. : Академвидав, 2005. – 360 с.
35. Скрипченко О. В. Загальна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – К. : А.П.Н., 1999. – 463 с.
36. Скрипченко О. В. Психолого-педагогічні основи навчання : навч. посіб. [для викладачів психології і педагогіки, аспірантів, студ. пед. навч. закл. та курсантів військ. училищ]. / Скрипченко О. В., Падалка О. С., Скрипченко Л. О. – К. : Укр.

центр духовної культури, 2005. – 710 с.

37. Ягупов В. В. Вікова психологія : підруч. [для студентів вузів] / В. В. Ягупов. – К. : ВК ТОВ «Тандем», 2004. – 649 с.

Додаткова література

1. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функция оценки учеников / Ш. А. Амонашвили. – М. : Педагогика, 1984. – 296 с.

2. Амонашвили Ш. А. Обучение. Оценка. Отметка / Ш. А. Амонашвили. – М. : Знание, 1980. – 52 с.

3. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – 230 с.

4. Введение в психологию / [Аткинсон Р. Л., Аткинсон Р. С., Смит Э. Е., Бем Д. Дж.]. – М. : Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.

5. Афанасьева Т. М. Семья / Т. М. Афанасьева. – М. : Просвещение, 1985. – 224 с.

6. Баярд Р. Ваш беспокойный подросток: Практическое руководство для родителей / Р. Баярд, Д. Баярд. – М. : Просвещение, 1991. – 285 с.

7. Берн Е. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Е. Берн. – Минск : Прамеб, 1992. – 384 с.

8. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 1986. – 422 с.

9. Бех І. Д. Принципи сучасної освіти / І. Д. Бех. // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 4 (49). – С. 5–27.

10. Бех І. Д. Спілкування як загальна психологічна основа виховання особистості / І. Д. Бех. // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : зб. наук. праць. – К. : Пед. думка, 2000. – С. 10–18.

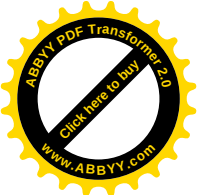
11. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.

12. Болтівець С. І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика / С. І. Болтівець. – К. : Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2000. – 302 с.

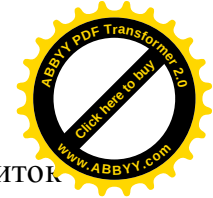
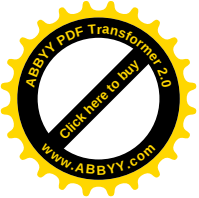
13. Буянов М. И. Ребенок из неблагополучной семьи : Записки детского психиатра / М. И. Буянов. – М. : Просвещение, 1988. – 154 с.

14. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.

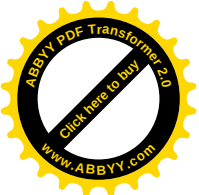
15. Годфруа Ж. Что такое психология : [в 2 т.] / Ж. Годфруа. – М. : Мир, 1992. – Т. 1. – 496 с.; Т. 2. – 376 с.

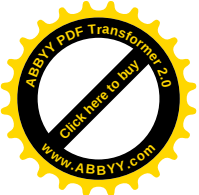
16. Громова О. Н. Конфликтология : курс лекций / О. Н. Громова. – М. : Ассоциация авторов и издателей «Тандем». Издательство ЭКМОС, 2000. – 320 с.
17. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе / Н. И. Гуткина. – М. : Комплекс-Центр, 1993. – 176 с.
18. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / В. В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.
19. Донцов А. И. Психология коллектива / А. И. Донцов. – М. : МГУ, 1984. – 207 с.
20. Дружинин В. Психология семьи / В. Дружинин. – М. : КСП, 1996. – 187 с.
21. Дьяченко О. М. Психическое развитие дошкольников / О. М. Дьяченко, Т. В. Лаврентьева. – М. : Педагогика, 1984. – 202 с.
22. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии / С. М. Емельянов. – СПб. : Питер, 2001. – 400 с.
23. Ждан А. Н. История психологии : учеб. / А. Н. Ждан. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
24. Захарова А. В. Психология обучения старшеклассников / А. В. Захарова. – М. : Знание, 1976. – 96 с.
25. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении : кн. для учителя / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 168 с.
26. Климов Е. А. Общая психология : учеб. пособ. для вузов / Е. А. Климов. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 510 с.
27. Ковалев С. В. Подготовка старшеклассников к семейной жизни: тесты, опросники, ролевые игры : кн. для учителя / С. В. Ковалев. – М. : Просвещение, 1991. – 143 с.
28. Ковалев С. В. Психология современной семьи: информ.-метод. материалы к курсу «Этика и психология семейной жизни» : кн. для учителя / С. В. Ковалев. – М. : Просвещение, 1988. – 208 с.
29. Коломинский Я. Л. Диагностика педагогического взаимодействия : метод. пособ. / Я. Л. Коломинский, Е. Панько. – Минск, 1993. – 79 с.
30. Кон И. С. В поисках себя: личность и её самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
31. Кон И. С. Дружба / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1989. – 350 с.
32. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255 с.
33. Кон И. С. Психология старшеклассника / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 132 с.

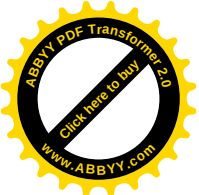
34. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес та психологічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. шк., 1989. – 608 с.
35. Кричевский Р. Л. Психология малой группы. Теоретический и прикладной аспекты / Р. Л. Кричевский, Е. М. Дубовская. – М. : МГУ, 1991. – 205 с.
36. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
37. Лефрансуа Г. Психология для учителя. Прикладная педагогическая психология / Лефрансуа Г. – СПб. : Прайм-еврознак, 2003. – 416 с.
38. Проблемы онтогенеза общения / НИИ общей и педагогической психологии АПН СССР. / М. И. Лисина. – М. : Педагогика, 1986. – 143 с.
39. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А. Е. Личко. – Л. : Медицина, 1983. – 256 с.
40. Лурия А. Р. Внимание и память / Лурия А. Р. – М. : Изд-во МГУ, 1975. – 104 с.
41. Лурия А. Р. Эволюционное введение в психологию / Лурия А. Р. – М. : МГУ, 1975 – 127 с.
42. Маклаков А. Г. Общая психология / Маклаков А. Г. – СПб. : Питер, 2000. – 592 с.
43. Максименко С. Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження / Максименко С. Д. – К. : НДП, 1990. – 240 с.
44. Маркова А.К. Психология труда учителя / Маркова А. К. – М. : Просвещение, 1993. – 190 с.
45. Немов Р. С. Практическая психология. Познай себе / Р. С. Немов. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 320 с.
46. Обозов Н. Н. Психология работы с людьми. Советы руководителю / Н. Н. Обозов, Г. В. Щекин. – К. : Политиздат Украины, 1990. – 208 с.
47. Обухова Л. Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы / Л. Ф. Обухова. – [3-е изд., стер.]. – М. : Тривола, 1998. – 352 с.
48. Основы практичної психології : підруч. / Панок В., Титаренко Т., Чепелєва Н. та ін. – К. : Либідь, 2006. – 536 с.
49. Педагогічна психологія : навч. посіб. для педінститутів / Л. М. Проколієнко [та інші] ; за ред. Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенко. – К. : Вища шк., 1991. – 184 с.
50. Петровская Л. А. Компетентность в общении. / Петровская Л. А. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
51. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование / С. И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250 с.

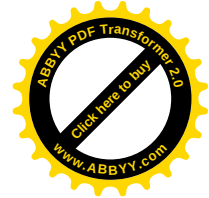
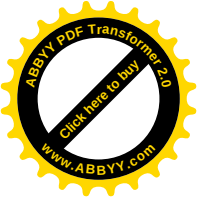
52. Подоляк Л. Основы вікової психології : навч. посіб. / Л. Подоляк. – К. : Главник, 2006. – 112 с.
53. Подоляк Л., Основы педагогічної психології : навч. посіб. / Л. Подоляк, О. Главник. – К. : Главник. 2006. – 112 с.
54. Поливанова К. Н. Психология возрастных кризисов. / Поливанова К. Н. – М. : Академия, 2000. – 184 с.
55. Практикум по общей психологии : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов. / [А. И. Абраменко, А. А. Алексеев, В. В. Богословский и др.] ; под общ. ред. А. И. Щербакова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1990. – 288 с.
56. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / [под ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева]. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – СПб. : Питер, 2003. – 560 с.
57. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других / [сост. Р. Римская, С. Римский]. – М. : АСТ-ПРЕСС, 1999. – 394 с.
58. Психология высшей школы : науч. изд. / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – Минск : Университетское, 1993. – 368 с.
59. Психология современного подростка / [под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : Педагогика, 1987. – 320 с.
60. Психолого-педагогические аспекты учебного процесса в школе / [под ред. С. Д. Максименко]. – К. : Рад. шк., 1983. – 176 с.
61. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб. : Питер, 2000. – 624 с.
62. Реан А. А. Психология познания педагогом личности учащихся / Реан А. А. – М. : Высшая шк., 1990. – 79 с.
63. Реан А. А. Социальная педагогическая психология / Реан А. А., Коломинский Я. Л. – СПб. : ПИТЕР, 1999. – 416 с.
64. Регуш Л. А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего / Л. А. Регуш. – СПб. : Речь, 2003. – 352 с.
65. Робер Л. А., Тильман Ф. Психология индивида и группы / Робер Л. А., Тильман Ф. – М. : Прогресс, 1988. – 256 с.
66. Рогов Е. И. Учитель как объект психологического исследования / Е. И. Рогов. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 496 с.
67. Рогов Е. М. Настольная книга практического психолога в образовании / Е. М. Рогов. – М. : ВЛАДОС, 1986. – 529 с.
68. Семиченко В. А. Психические состояния / Семиченко В. А. – К. : Магістр, 1998. – 208 с.

69. Семиченко В. А. Психология общения / Семиченко В. А. – К. : Магістр, 1997. – 152 с.
70. Семиченко В. А. Психология социальных отношений / Семиченко В. А. – К. : Магістр, 1999. – 245 с.
71. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. – К. : Вища шк., 2004. – 335 с.
72. Сергеев Б. Ф. Ступени эволюции интеллекта / Сергеев Б. Ф. – Л. : Наука, 1986. – 192 с.
73. Скотт Дж. Г. Конфликты. Пути их преодоления / Дж. Г. Скотт. – К. : Внешторгиздат, 1991. – 143 с.
74. Скрипченко О. В. Психічний розвиток учнів / Скрипченко О. В. – К. : Рад. шк., 1974. – 103 с.
75. Социальная психология : учеб. пособ. [для студентов пед. ин-тов] / [под ред. А. В. Петровского]. – М. : Просвещение, 1987. – 224 с.
76. Столяренко Л. Д. Основы психологии / Столяренко Л. Д. – Ростов н/Д. : Феникс, 1997. – 736 с.
77. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология / Столяренко Л. Д. – Ростов н/Д. : Феникс, 2000. – 544 с.
78. Страхов В. И. Психология внимания / Страхов В. И. – Саратов : Изд-во СГПИ, 1992. – 322 с.
79. Страхов И. В. Психология характера / Страхов И. В. – Саратов : СГПИ, 1970. – 428 с.
80. Роль темперамента в психическом развитии / Стреляу Я. – М. : Прогресс, 1982. – 230 с.
81. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Талызина Н. Ф. – М., 1984. – 344 с.
82. Педагогическая психология : учеб. пособ. / Н. Ф. Талызина. – М. : Академия, 1998. – 288 с.
83. Туріщева Л. В. Професійний розвиток педагога: психологічний аспект / Л. В. Туріщева. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 141 с.
84. Фельдштейн Д. И. Психология становления личности / Д. И. Фельдштейн. – М. : Междунар. пед. акад., 1994. – 192 с.
85. Фридман Л. М. Психологическая наука – учителю / Л. М. Фридман, К. Н. Волков. – М. : Просвещение, 1985. – 224 с.
86. Фридман Л. М. Изучение личности учащихся и ученических коллективов / Фридман Л. М., Пушкина Т. А., Каплунович И. Я. – М. : Просвещение, 1988. – 206 с.

87. Фридман Л. Ф. Психологический справочник учителя / Л. Ф. Фридман, И. Ю. Кулагина. – М. : Совершенство, 1998. – 432 с.
88. Хон Р. Л. Педагогическая психология : принципы обучения / Р. Л. Хон ; пер. с англ. А. А. Волкова, А. В. Фролова. – М. : Деловая книга, 2002. – 736 с.
89. Хрестоматия по психологии : учеб. пособ. [для студ. пед. ин-тов] / [сост. В. В. Мироненко ; под ред. А. В. Петровского]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1987. – 447 с.
90. Хьелл Л. Теории личности (основные положения, исследования и применение) / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер Ком, 1998. – 608 с.
91. Шакуров Р. Х. Социально-психологические проблемы руководства педагогическим коллективом / Р. Х. Шакуров. – М. : Педагогика, 1982. – 207 с.
92. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 342 с.
93. Этика и психология семейной жизни : пробл. пособ. для учителя / Гребенников И. В., Дубровина И. В., Разумихина Г. П. и др. ; под ред. И. В. Гребенникова. – М. : Просвещение, 1984. – 256 с.
94. Якунин В. А. Педагогическая психология : учеб. пособ. / В. А. Якунин. – [2-е изд.]. – СПб. : Изд-во В. А. Михайлова, 2000. – 349 с.
95. Ярошевский М. Г. История психологии / Ярошевский М. Г. – М. : Мысль, 1985. – 575 с.

Навчальне видання

Укладачі: **Сбруєва Аліна Анатоліївна, Кононенко Марія Петрівна,
Листопад Олена Валеріївна, Тарасова Тетяна Борисівна,
Улунова Ганна Євгенівна**

**Програма державного екзамену на здобуття
освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»
з психолого-педагогічних дисциплін**

Для студентів педагогічних університетів

Суми: Вид-во СумДПУ, 2011 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальний за випуск **А.А. Сбруєва**
Комп'ютерна верстка **І.Є. Тріфонова**

Здано в набір 17.01.11. Підписано до друку 15.02.11.
Формат 60х84х16. Гарн. Times. Друк. ризогр. Папір офсет.
Умовн. друк. арк. 5,3. Обл.-вид. арк. 5,6. Тираж 100. Вид. № 14.

Видавництво СумДПУ ім. А.С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві
СумДПУ ім. А.С. Макаренка